

**”SITTE KU TAJUS SEN ET OIKEESTI, ET NE TARVII SITÄ
APUA JA TÄLLAI NIIN OLI SE SIT IHA KIVAA”**

Sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia sijaissisarudesta

Minna Nieminen

Opinnäytetyö
Marraskuu 2010
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikan
suuntautumisvaihtoehto
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikan suuntautumisvaihtoehto

NIEMINEN, MINNA

”Sitte ku tajus sen et oikeesti, et ne tarvii sitä apua ja tällai niin oli se sit iha kivaa”
Sijaisperheen biologisten lasten kokemuksia sijaissisaruuudesta

Opinnäytetyö 66 s., liitteet 2 s.
Marraskuu 2010

Opinnäytetyöni käsittelee sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia sijaissisaruuudesta. Työssä haastateltiin Tampereen alueella toimivien päivystävien sijaisperheiden 11–17-vuotiaita biologisia lapsia tarkoituksena selvittää heidän kokemuksiaan sijaisperheessä elämisestä ja sen mukana tuomasta sijaissisaruuudesta. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää biologisten lasten saamaa ja vaatimaa tukea sekä sen riittävyyttä sijaisperhe-elämässä. Opinnäytetyön tavoitteena on korostaa erityisesti biologisten lasten näkökulmaa ja heidän mielipiteitään.

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen ja tutkimusmateriaali kerättiin teemahaastattelun avulla. Tutkimuksessa haastateltiin seitsemää eri lasta Tampereen alueen päivystävistä sijaisperheistä, joista kaksi haastattelua oli parihaastatteluita, sillä kyseessä oli sisaruspari. Tutkimuskysymyksiä oli kaksi; Millaisia päivystävän sijaisperheen biologisten lasten kokemukset ja ajatukset sijaissisaruuudesta ovat ja millaista tukea biologiset lapset saavat ja kokevat tarvitsevansa sijaissisaruuuteen? Sekä haastattelujen, että teorian pohjalla on perhe ja sisarus, joita käsittelem sijaisperheessä elämisen näkökulmasta.

Tutkimuksessa tulee esille, että sijaisperheiden biologisten lasten kokemukset vaihtelevat lasten iän, sijoituksen ajankohdan, sijoitetun lapsen iän ja orientoitumisen mukaan. Pääosin lasten kokemuksen sijaissisaruuudesta olivat positiivisia, vaikka sijoitukseen oli saattanut liittyä myös kielteisiä piirteitä. Tuen tarpeeseen liittyen enemmistö oli tyytyväinen saamaansa tietoon ja tukeen. Osa sijaisperheiden biologisista lapsista kuitenkin koki, ettei heitä oltu huomioitu tarpeeksi sijoitusprosessin aikana. Vanhempien lisäksi myös sosiaalityöntekijöiltä olisi toivottu lisää huomiota.

Tärkeimpänä johtopäätöksenä tutkimuksesta nousi esiin biologisten lasten positiivisuus sijaisperhe-elämää kohtaan. Työssä tuli kuitenkin esille ristiriita, sillä tutkimustuloksista tuli ilmi, ettei kukaan kuitenkaan toivonut enää lisää sijaislapsia perheeseensä, tai varsinkaan pitkäaikaisesti sijoitettua lasta. Tutkimustulokset osoittivat, että biologisten lasten asema sijaisperheen tukemiseen liittyvissä asioissa on edelleen heikko, vaikka viimeaikoina siihen on pyritty löytämään kehityskkeinoja. Tutkimustuloksia ei voida yleistää sellaisenaan, mutta niiden voidaan nähdä antavan viitteitä siitä, millaisia näkemyksiä ja ajatuksia biologisissa lapsissa voi herätä.

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services
Social Pedagogy

NIEMINEN, MINNA

"Then when I realised that they really need help and so on, then it was fun" Foster families biological children's experiences about foster sibling relationship.

Bachelor's thesis 66 pages, appendices 2 pages
November 2010

The aim of this Bachelor's thesis is to examine how foster families biological children experience foster sibling relationship. Foster families' 11-17-year-old biological children in Tampere have been interviewed. The purpose was also to examine the support that the biological children receive and what they require and the sufficiency of the support in foster family life. The Thesis is aimed to emphasize especially the aspect of biological children's and their opinions.

The research approach was mainly qualitative and the research material has been gathered by using a theme interview. Seven different foster families' children were interviewed in this research. Two of the interviews were done in pair, because it was siblings in question. This study raises two research problems: Firstly what kind of were the experiences and thoughts of foster family's biological children's about being a foster sibling and secondly what kind of support they receive and what they experience they would need in being a foster sibling? Interviews and the theory of this study are based on family and sisterhood which are told about in the point of view as living in a foster family.

The research results showed that the experiences of the biological children changed repeatedly according to the children's age, the duration of the foster placement, the age of fostered child and the orientation. The experiences of foster sisterhood were mainly positive though there had been also negative features in the foster placement. Concerning about the need of support most of the children were satisfied with the information and support that they had got. However part of the foster families biological children felt that they were not noticed enough during the foster placement process. Besides the parents the support was also wished more from social workers.

The most important conclusion in this research was that the biological children's positive attitude towards to the foster family life. In this study it also turns out a conflict because the research results showed that none of the children did not want more foster children in their family at least not long term fostered child. The results show that the situation of biological children is still weak when the talk is about things concerning about the support though recently there has been a try to find advancement. The result of this study cannot be generalized as such but they can give some idea about what kind of viewpoints biological children can have.

Key words: Foster care, foster home, foster sibling, PRIDE- coaching, family

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	7
2.1	Tutkimustehtävät - ja kysymykset	7
2.2	Tiedon hankinta ja tutkimusaineisto	8
2.3	Tutkimusmenetelmä.....	11
2.4	Aineiston analyysi.....	12
3	LAPSI – JA PERHEKOHTAINEN LASTENSUOJELU	15
3.1	Sijaishuolto.....	16
3.2	Perhehoito	19
3.3	Perhehoidon termejä.....	22
3.4	Koulutus ja PRIDE – valmennus	24
3.5	Tukea sijaisperheille.....	26
3.6	Perhehoito Tampereella	28
4	PERHEEN MONIMUOTOISUUS.....	30
4.1	Lapsen ja perhesuhteiden ulottuvuudet.....	32
4.1.1	Biologinen ulottuvuus	32
4.1.2	Juridinen ulottuvuus	32
4.1.3	Sosiaalinen ja psykologinen ulottuvuus.....	33
4.2	Kasvatus ja vanhemmuus.....	34
4.3	Koti ja perhe kasvuympäristönä.....	35
4.4	Sisaruus	37
4.5	Tunteiden kirjoja sisaruudessa ja sijaissisaruudessa.....	39
5	HAASTATELTAVIEN AJATUKSIA SIIJAISPERHEEN BIOLOGISENA LAPSENA ELÄMISESTÄ.....	43
5.1	Alkuhämmennyksestä sijaisperheen arkeen.....	44
5.2	Sijaisperheen biologinen lapsi tarvitsee tukea, riittääkö se?.....	47
5.2.1	Sijaisperheeksi ja sijaissisareksi valmentautuminen.....	48
5.2.2	Biologisen lapsen mielipiteen huomioiminen.....	49
5.3	Sisaruus	50
5.3.1	Sijaissisaren vastuu	51
5.3.2	Kiintyminen	52
5.3.3	Sijaissisaruussuhteen päättyminen.....	53
5.4	Sijaissisaruuden hyvät ja huonot puolet.....	54
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	56
7	POHDINTA	60
	LÄHTEET.....	63
	LIITTEET	66

1 JOHDANTO

Perhehoito on kustannuksiltaan edullisin sijaishuollon hoitomuoto, mutta silti Suomi häviää kansainvälisissä vertailuissa. Tämä voidaan todeta vuosina 2002 -2004 tehdyn Daphne -tutkimuksen pohjalta, jossa vertailtiin EU-maiden ja muutamien Itä-Euroopan maiden kesken alle kolmevuotiaiden lasten sijoituksia oman kodin ulkopuolelle. Suomi sijoittui tutkimuksessa yhdeksänneksi laitoksiin sijoitettujen, alle kolmevuotiaiden vertailussa. Verrattaessa Suomea muihin pohjoismaihin ja Länsi- Euroopan maihin, luku on huomattavan suuri. (Ketola 2008, 24.)

Opinnäytetyöni tarkoituksena on avartaa sijaissisarouden kokemuksia päivystävien sijaisperheiden biologisten lasten näkökulmasta. Vuonna 2005 Tampereen sijaishuolto otti käyttöön uuden perhehoidon mallin. Mallin tavoitteena on sijoittaa kaikki alle 3-vuotiaat suoraan perhehoitoon ja toiseksi se pyrkii siihen, että alle 12-vuotias ei joudu laitoshoitoon ilman vanhempiaan, jonka vuoksi uusia sijaisperheitä on välttämätöntä rekrytoida koko ajan lisää. Opinnäytetyössäni on tarkoituksen selvittää miten päivystävien sijaisperheiden biologiset lapset kokevat sijaissisarouden ja sijaisperheessä elämisen. (Tampereen malli.) On osoitettu, että vanhemmat saavat sijaisperheenä toimimiseen hyvän koulutuksen sekä erilaisia tukia kuten PRIDE- valmennusta. Perheen biologisten lasten saama valmennus on paljolti vanhemmista riippuvaa ja sen vuoksi tarkoituksena on käsitellä biologisten lasten saamaa tukea, tuen tarvetta ja sen riittävyttä. (Hakkarainen 2007, 5–6.)

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ja olen kerännyt aineiston käyttäen teemahaastattelua. Haastattelin seitsemää 11–17-vuotiasta, Tampereen päivystävien sijaisperheiden biologista lasta ja suoritin haastattelut pääasiassa perheiden kotona, sillä totesin sen haastateltavalle mukavimmaksi ympäristöksi. Yksi haastatteluista suoritettiin Kissanmaan perhetukikeskuksen tiloissa, sillä se sopi aikataulullisesti kaikille osapuolille parhaiten.

Avaan opinnäytetyössäni ensin lastensuojelun perhetyön käsitettä, jonka jälkeen kerron tarkemmin sijaisvanhemmuudesta ja siihen liittyvästä valmennuksesta. Tuon myös esiin kiireellisen sijoituksen sekä lastensuojelun päivystystyön Tampereen Kissanmaan

perhetukikeskuksessa, kiireellisen palveluohjauksen sekä perhehoidon tuen työympäristössä. Tärkeänä aiheeseen liittyen käsittelen sen jälkeen perhettä sekä sisaruuden käsitettä tutkimukseni aiheen näkökulmasta. Tutkimustulosten yhteenvedon ja pohdinnan jälkeen arvioin myös omaa opinnäytetyöprosessiani sekä mahdollisia jatkotutkimustarpeita.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimustehtävät - ja kysymykset

Tarkastelen tutkimuksessani päivystävien sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia sijaisperheessä elämisestä ja sijaissisarudesta syntyneitä tuntemuksia. Työn idea lähti liikkeelle harjoittelupaikastani; Kissanmaan perhetukikeskuksesta, jossa tehdään tiivistä yhteistyötä sijaisperheiden kanssa. Perhetyön lisääntyneisyys ja siihen liittyvän keskustelun ajankohtaisuus synnytti mielenkiinnon sijaissisarouden tutkimista kohtaan. Erityisesti minua kiinnostavaksi tekijäksi sijaissisarudessa muodostui sijaisperheiden biologisten lasten kokemukset ja heidän saamansa tuki ja ohjaus sijaissisaruteen. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat: Minkälaisia päivystävän sijaisperheen biologisten lasten kokemukset ja ajatukset sijaissisarudesta ovat? Minkälaista tukea biologiset lapset saavat ja kokevat tarvitsevansa sijaissisaruteen?

Sijaisperheen vanhemmille kohdistettua ohjausta ja valmennusta järjestetään paljon ja useiden vanhempien mielestä riittävästi. Myös sijoitettavaa lasta valmistetaan tulevaan, mutta sijaisperheen biologiset lapset jäävät helposti prosessissa taka-alalle. Tapahtuma on iso ja ajatuksia herättävä kokemus myös heille ja siksi heidän mielipiteisiin ja tunteisiin tulisi kiinnittää huomiota. Sijaisperheeksi ryhtyminen on iso elämänmuutos ja vaatii perheeltä yhteistä päätöstä, joka vahvistaa heidän omien lastensakin kuulemista. Moni lapsi tuntuu toivovan lisää tietoa tulevasta muutoksesta. ”Ottakaa biologiset lapsenne mukaan valmisteluihin, käykää yhdessä tapaamassa tulokasta ja kertokaa hänestä mahdollisimman paljon omille lapsillenne” (Hakkarainen 2007.).

Lisäksi tutkimuksessani on lähestytty biologisten lasten saamaa tukea sijaissisaruteen ja heidän kokemuksiaan saamastaan ohjauksesta ja sen riittävydestä sekä laadusta. Erityisesti pienet lapset ottavat herkästi asioita omille harteilleen ja haluavat toimia vanhempiensa edun mukaisesti sekä olla heille avuksi, etenkin jos tilanne vaikuttaa lapsen näkökulmasta aikuiselle raskaalta. Perheen biologinen lapsi joutuu usein erityisesti sijoitusvaiheen alussa toimimaan oppaana uudelle perheenjäsenelle, joka muuttaa perheen arkea ja etenkin lapsen normaaliin arkeen tulee muutoksia. Tämän vuoksi tutkimuksen lähtökohtana onkin katsoa tilannetta lapsen näkökulmasta ja hänen

ajatuksiensa kautta. Tutkimuksessani en ole käynyt asiaa läpi vanhempien näkökulmasta, vaan haastattelut suoritin lasten kanssa, erillisessä tilassa, ilman vanhempien läsnäoloa.

2.2 Tiedon hankinta ja tutkimusaineisto

Tutkimukseeni osallistui seitsemän 11–17-vuotiasta lasta viidestä eri sijaisperheestä Tampereen alueella. Tutkimustani varten, minulla oli etukäteen lista sijaisperheistä ja heidän lastensa syntymävuodet, joiden mukaan valitsin haastateltavat. Ikäraja syntyi osittain tämän myötä, mutta perustelen rajausta myös teorian kautta. On todettu, että 4–11-vuotiaat lapset ovat haastavimpia haastateltavia, sillä heidän kielellinen kehityksensä on vielä kesken, kun taas yli 11-vuotiaan haastattelu todetaan jo helpommaksi toteuttaa (Ritala – Koskinen 2001, 68.)

Myös sveitsiläinen biologi/psykologi Jean Piaget:n kehittämä ajattelun vaiheteoria tukee valintaani. Hänen mukaansa kehitys etenee vaiheittain, jolloin 2–4-vuotias lapsi on vasta esioperationaalisella kaudella jolloin lapsi opettelee vasta käyttämään kieltä. Tämän vuoksi hänen ajattelutaitonsa ei vielä riitä loogisiin operaatioihin. Konkreettisten operaatioiden vaihe puolestaan saavutetaan 7–12-vuotiaana, jolloin kehitys on edennyt siihen pisteeseen, että lapsi oppii loogisiakin operaatioita, vaikka hänen ajatuksensa ovat yhä sidoksissa konkreettisiin tilanteisiin. Tämän kehitysvaiheen jälkeen formatiivisten operaatioiden kaudelle siirtyessä lapsi kykenee jo loogisiin operaatioihin ja yhdistämään asioita sekä pohtimaan mahdollisuuksia. (Himberg ym. 1999, 42 – 43.)

Yksi haastattelukriteereistäni oli saada haastateltavia useista eri perheistä, jotta aineistoni olisi mahdollisimman monipuolinen. Haastatteleman perheet olivat myös toimineet päivystävänä sijaisperheenä jo pidemmän aikaa, jolloin biologisille lapsille oli ehtinyt muodostua jo selkeä kuva heidän erilaisesta perhe-elämästään. Haastattelut pidin pääosin perheiden kotona, lapselle turvallisessa ja tutussa ympäristössä, mutta yhden perheen kohdalla totesimme välimatkan ja aikataulutusten vuoksi olevan parempi, että haastattelu suoritettiin Kissanmaan perhetukikeskuksen tiloissa. Kaikki haastateltavat elivät ydinperheissä, jotka muodostuivat äidistä ja isästä, sekä vähintään yhdestä sisaruksesta ja enintään viidestä sisaruksesta. Osassa perheistä, kaikki sisarukset eivät kuitenkaan asuneet enää kotona. Suurimmalla osalla perheistä oli perhehoidossa

vähintään yksi lapsi. Osalla perheistä oli myös pitkäaikaisesti sijoitettu lapsi perheessään, vaikka haastatellut oli valittu Tampereen päivystävistä sijaisperheistä, joissa sijoitukset ovat pääasiassa lyhytaikaisia kriisisijoituksia. Useissa perheissä oli myös ollut vähintään yksi lapsi pidemmän aikaan, johon oli ehtinyt kiintyä paremmin

Helmikuussa aloitin yhteydenotot perheisiin, sillä etenin suunnitelmani mukaisesti ja sijoitin aineiston keruun harjoittelujaksoni ajalle, koska tiesin olevani automaattisesti tekemisissä sijaisperheiden kanssa. Yhdeksästä sijaisperheestä kaksi ilmoitti, että heidän lapsensa eivät ole kiinnostuneita haastateltaviksi. Kahden perheen kohdalla sain heti varman suostumuksen ja yhteensä kolme haastateltavaa, sillä toisesta perheestä löytyi innostunut sisaruspari. Loppujen neljän perheen kohdalla sovimme mietintäajasta, jonka jälkeen sain loputkin haastateltavat kasaan. Keräsin haastateltavat saman viikon aikana ja sovin haastatteluajan kohdat maaliskuun ensimmäisille viikoille.

Sovin haastattelut puhelimitse, mutta lisäksi haastateltavien vanhemmilta pyydettiin kirjallinen suostumus haastatteluun, ennen haastattelun toteuttamista. Suostumuslomakkeessa oli kerrottu haastattelun syy ja mikä on tutkimukseni tarkoitus. Lisäksi lomakkeeseen oli kirjattu, kuinka aineistoa käsitellään ja miten tunnistetiedot hävitetään ja luottamuksellisuus tutkimuksessa ylläpidetään. Haastatteluihin osallistui seitsemän lasta, joista neljä oli poikia ja kolme tyttöä. Tytöistä kaksi oli iältään 15–vuotiaita ja yksi 17–vuotias. Pojat olivat nuorempia ja heistä kaksi oli 11 vuoden iässä ja kaksi 12 vuoden iässä.

Haastattelut tehtiin vain lasten kanssa, ilman vanhempia, yksilö- tai parihaastatteluina. Kahdesta perheestä haastattelin kahta saman perheen lasta, jolloin koin helpommaksi ja myös lapsille miellyttävämmäksi käyttää ryhmähaastattelun muotoa, eli tehdä parihaastattelun. Tämän perustin teorian ja vanhemmilta saadun tiedon varaan. Ryhmähaastattelu on tilanteena helpompi ujoille ja aremmille lapsille, jolloin heidän mielipiteensä saaminen esiin on helpompaa, jos vierellä on tuttu henkilö kuten oma sisar. Tietoa saattaa myös tulla enemmän, sillä toisen henkilön vastaukset saattavat tuoda mieleen unohtuneita muistikuvia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 63.) Koin myös itselleni ja aikataululleni parhaimmaksi haastatella saman perheen sisarusia yhtä aikaa, sillä vierailin perheissä vain kerran. Haastatteluissa ei kuitenkaan tullut kokemani mukaan esille, että lapset olisivat jättäneet jotain kertomatta sisaruksen läsnäolon

vuoksi. Myös ryhmähaastattelut sujuivat luontevasti haastateltavien vastaillessa vuorotellen kysymyksiini tai puhuen toisiaan täydentäen.

Haastattelutilanteissa pyrin alusta asti ottamaan kontaktia lapsiin, jotta haastattelutilanteista tulisi enemmän keskustelunomaisia eikä lapsille vaikeita tilanteita. Mielestäni onnistuin tavoitteessani ja ensimmäisiä haastattellessa esimerkiksi pelasimme biljardia haastattelun ohessa. Ennen varsinaisia haastatteluja juttelin perheiden kanssa yleisiä asioita ja kerroin hieman itsestäni, joka lievensi myös jännittynyttä ilmapiiriä ja toi tuttavallisuutta tilanteeseen. Lisäksi kertosin vielä lasten kanssa haastatteluni syyn ja varmistin, että haastateltavat olivat selvillä, miksi heitä haastatellaan. Ennen varsinaisen haastattelun aloittamista muistutin vielä lapsia, että haastattelut olisivat luottamuksellisia, eivätkä nauhoittamani aineistot tulisi muiden kuin minun kuunneltavaksi tai luettaviksi. Muutama haastateltava varmisti vielä itsekkin, että tiedot tulevat varmasti vain minun käyttööni.

Pyrin haastatteluissa siihen, että tilanne etenisi lapsen kerronnan mukaan ilman tarkempaa ohjausta. Välillä saatoimme haastateltavan/haastateltavien kanssa jutella muistakin aiheista, jotka olivat meille yhteisiä tai joista oli luonnollista jatkaa keskustelua hieman pidemmälle. Keskustelu haastatteluun kuulumattomista asioista toi rentoutta tilanteeseen. Haastattelut kestivät 25 minuutista 40 minuuttiin iästä riippuen. Nuorempien lasten kanssa haastattelut olivat hieman lyhempiä, isompien kanssa juttelimme pidempään, koska heillä tuntui olevan enemmän sanottavaa ja vastaukset olivat pidempiä pienempiin lapsiin nähden. Kaikkien haastateltavien kanssa kävin kuitenkin läpi samat teemat haastattelujen kestosta riippumatta. Kaikki haastattelut nauhoitettiin, jotta minun oli mahdollista purkaa ja analysoida niitä jälkikäteen. Nauhuri ei aiheuttanut hämmennystä haastattelutilanteissa ja haastateltavat tuntuivat olevan ennemminkin tottuneita kuin epäileviä tai hermostuneita nauhurin suhteen. Jokaisen haastattelun jälkeen litteroin nauhurin sisällön välittömästi.

Tutkimukseni teemahaastattelun runko muodostuu kolmen eri teeman ympärille: sijaisperheessä eläminen ja alkuvaihe, sijaissisaruus ja tuki, sen tarve sekä riittävyys. Haastattelutilanteet olivat ilokseni yksilöllisiä ja sain luotua jokaiseen haastateltavaan luontevan kontaktin ennen haastattelun aloittamista. Suurin osa haastateltavista oli puheliaita ja kuvailivat kokemuksiaan melko monipuolisesti, mutta kohtasin myös ujoutta ja vähäpuheisuutta. Huomasin kuitenkin, että haastattelujen laatu ei ollut

sidoksissa niiden pituuteen tai lapsen puheliaisuuteen, vaan myös hiljaisempi lapsi lyhytsanaisilla vastauksillaan kertoi paljon omasta arjestaan ja suhteestaan sijaislapsen.

Haastattelutilanteet olivat rauhallisia ja perheissä pystyttiin järjestämään hyvin oma, rauhallinen tila haastattelulle. Kuten olin suunnitellut, pystyin järjestämään haastattelut niin, että paikalla ei ollut muita perheenjäseniä, jolloin pystyimme rauhassa keskustelemaan ilman häiriötekijöitä. Kissanmaan perhetukikeskuksessa tehty haastattelu oli ainoa poikkeus häiriötekijöiden puolesta. Vaikka haastattelua varten olikin käytössä erillinen huone, käytävältä kuului välillä häiriöääniä, joihin haastateltava kiinnitti välillä huomiota, mutta ne eivät kuitenkaan vaikuttaneet haastattelun sujuvuuteen. Kohtasin myös vanhempien suunnalta kiinnostusta saada tietoa tutkimukseni lopputuloksesta, josta olin mielissäni.

2.3 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, sillä halusin saada tietoa yksilön elämyksistä ja kokemuksista. Aiheeni myötä oli tärkeää päästä intensiiviseen vuorovaikutukseen tutkittavien kanssa sekä samalla päästä mahdollisimman lähelle heitä sekä heidän elämäänsä. Tämä vaikutti myös siihen, että suoritin lähes kaikki haastattelut yhtä lukuun ottamatta perheen omassa kodissa, tutussa ympäristössä. Aineiston hankintamenetelmänä käytin puolistrukturoimatonta haastattelua eli teemahaastattelua. Teemahaastattelu etenee nimensä mukaisesti tiettyjen sovittujen tutkijan valitsemien teemojen mukaan, mutta keskustelu on vapaamuotoisempaa, sillä valmiita johdonmukaisesti eteneviä haastattelukysymyksiä ei ole. Tällainen menetelmä vapauttaa haastattelun tutkijan näkökulmasta ja tuo enemmän tutkittavien ääntä esiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47 – 48.)

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole tarkoituksena saada samalla tavoin yleistettäviä päätelmiä kuin kvantitatiivisessa, eli määrällisessä tutkimuksessa. Jo muutamaa henkilöä haastattelemalla voidaan saada tietoa ja uusia näkökulmia tutkimuskysymykseen, mikäli haastattelu on hyvin suunniteltu. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 58.) Haastattelua suunniteltaessa täytyi myös ottaa huomioon, että lapsilla ei ole samanlaista kykyä luottaa haastattelijalle tietoa omasta elämästään kuin aikuisilla, mutta

myös haastattelijan tulee ottaa huomioon, että lasta haastateltaessa on otettava erilaiset asiat huomioon kuin aikuista haastateltaessa. (Ritala-Koskinen 2001, 65.) Erityisesti pienempiä lapsia tulee valmistella ja motivoida haastatteluun, mutta kouluikäiset ovat jo helpommin suostuvaisia haastateltavaksi miellyttääkseen aikuisia.

Kuten kaikissa haastatteluissa, lapsiakin haastatellessa on tärkeä kertoa lapsille ikätason ja kehityksen mukaan taustatietoa, miksi heitä haastatellaan ja miksi heidän kertomansa on tärkeää tietoa. Jos haastattelu nauhoitetaan, kuten aineistonkeruussani, on lapselle hyvä kertoa etukäteen ja mainita ylipäättään siitä, että keskustelu nauhoitetaan, mutta myös, että nauhoitus tulee vain haastattelijan käyttöön ja materiaali tuhoetaan tutkimuksen valmistuttua. Motivointikeinoina voidaan myös käyttää materiaalista apua ja erityisesti pienemmille lapsille voi antaa pienen lahjan haastattelun päätteeksi. (Ritala-Koskinen 2001, 71.)

Haastattelukysymyksiin tulee myös kiinnittää erityistä huomiota haastateltaessa lapsia ja ne tulee pitää riittävän konkreettisina ja lapsen ymmärrystasoon muotoiltuina. Tarpeen tullen on hyvä tarkentaa ja kysyä asiaa eri tavoin, jotta lapsi ei joudu kokemaan hämmennystä. Lasta haastateltaessa on otettava huomioon myös haastattelun etiikka, etenkin jos haastattelun aiheena ovat lapsen elämä ja sosiaaliset ongelmat. Kysymyksiä suunniteltaessa tulisi miettiä, että tilanne ei muotoudu lapselle liian ahdistavaksi, jolloin tilanteesta saattaa jäädä hyvin epämiellyttävä olotila lapselle. Siksi haastattelu olisi hyvä lopettaa positiiviseen aiheeseen. (Ritala-Koskinen 2001, 75.)

2.4 Aineiston analyysi

Analysoin aineiston sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysin avulla on erittelyn, yhtäläisyyksien ja erojen etsimisen kautta tarkoituksena saada tiivistetty kuvaus tutkittavasta asiasta. Analyysi on tekstianalyysi, jossa tarkasteltavana on jo valmiiksi tekstimuodossa oleva aineisto, kuten minun kohdallani litteroidut haastattelut. (Sarajärvi & Tuomi 2002, 105.) Sisällönanalyysi voidaan tehdä teoriaohjaavasti, aineistolähtöisesti tai teorialähtöisesti, riippuen siitä, perustuuko analysointi aineistoon vai valmiiseen teoreettiseen viitekehukseen. (Sarajärvi & Tuomi 2002, 109–116). Valitsin tutkimuksessa analyysimenetelmäksi teoriaohjaavan sisällönanalyysin, jolloin aineiston tarkastelua ohjaavat tutkijan omat ennakkokäsitykset tai tutkimusaiheeseen liittyvään

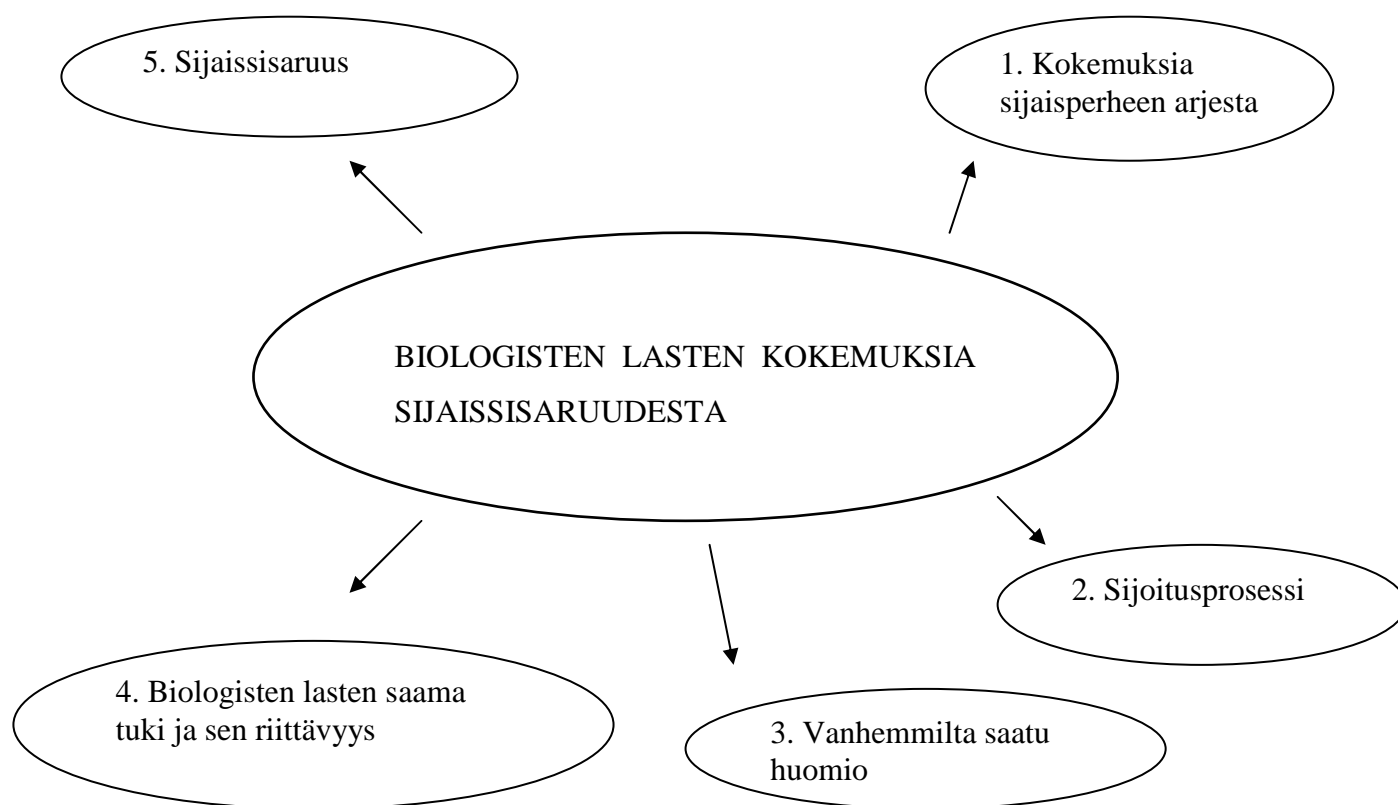
kirjallisuuteen perehtyminen. Aineistoon perustuvassa analyysimenetelmässä tuloksia etsitään aineistosta, eivätkä analyysiyksiköt ole ennalta määrättyjä (Sarajärvi & Tuomi 2002, 115–166). Tutkimuksessani analysoitavat asiat nousivat esiin tutkimuksesta tutkimuskysymyksistä ja teemahaastattelujen teemoista.

Aloitin aineiston analysoinnin purkamalla haastattelut kirjalliseen muotoon. Pysin muutoin sanatarkkaan litterointiin, mutta jätin tutkimuksen kannalta turhat puheenvuorot pois, jotta analysointi olisi selkeämpää. Nauhoitukset olivat onnistuneet suhteellisen hyvin ja haastateltavien puhe oli kuuluvaa, muutamia epäselvyyksiä lukuun ottamatta. Kokonaisuudessaan litteroitua tekstiä kertyi 40 sivua, kun rivivälinä oli 1. Tämän jälkeen aloitin analysoinnin lukemalla tekstit useampaan otteeseen, jotta sain selkeämmän kuvan siitä, miten hyvin haastattelut vastasivat tutkimuskysymyksiini.

Kun olin syventynyt riittävästi keräämääni aineistoon, oli mahdollista aloittaa aineiston pelkistämisen. Koska aineistoni koostui teemahaastatteluista, aloitin analysoinnin järjestämällä aineistoa teemoittain. Keräsin tekstistä kaiken olennaisen teemahaastattelujen teemojen, sekä tutkimuskysymysten perusteella ja jätin kaiken ylimääräisen tiedon tutkimuksen ulkopuolelle. Teemahaastattelussani oli viisi isompaa teemaa, joiden kohdalla päädyin yhdistämään perheeseen liittyvän osion sijaisperheessä elämiseen. Sijoituksen alkuvaiheen kokemukset eriytin puolestaan omaksi kokonaisuudeksi. Näiden lisäksi teemoiksi muodostuivat sijaissisaruuksuus, vanhemmat sekä tuki ja riittävyys. Yhteensä minulla siis säilyi teeman kokonaisuus.

Kuviossa 1. on havainnollistettu sijaisperheiden biologisten lasten kokemukset sijaissisaruuudesta. Perhe ja sijaisperheessä elämisen yhdistin nimellä *kokemuksia sijaisperheen arjesta*. Sijoituksen alkuvaiheen kokemukset kokosin pääluokkaan *sijoitusprosessi*. Vanhempiin liittyvän teema-alueen kokosin pääluokkaan *vanhemmilta saatu huomio*. Yhdeksi pääluokaksi muodostui *biologisten lasten saama tuki ja sen riittävyys*. Viimeisenä luokkana tutkimuksessani on tutkimukseni nimenkin mukaisesti *sijaissisaruuus*, jonka yhteyteen kokosin sisaruuteen, sijaissisaruuuteen ja lasten keskinäisiin suhteisiin liittyviä aineisosta nousevia ilmiöitä.

KUVIO 1. Sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia sijaissisaruuudesta.

3 LAPSI – JA PERHEKOHTAINEN LASTENSUOJELU

Vaikka perheiden aineellinen hyvinvointi on lisääntynyt, samalla vaikeudet ihmissuhteissa ja kasvatuskysymyksissä ovat puolestaan korostuneet. Yhä useampi lapsi elää perheessä, jossa on taustalla alkoholiongelmia, aviollisia ristiriitoja, henkistä sekä ruumiillista väkivaltaa, psyykkisiä ongelmia tai yksinkertaisesti vain kyvyttömyyttä aikuisuuteen ja vanhemmuuteen. Tämä ajaa usein vanhemmat tilanteeseen, jossa heillä ei ole kyvykkyyttä tai voimia huolehtia lapsen hyvinvoinnista ja perustarpeiden tyydyttämisestä, jolloin lastensuojelun on puuttuttava tilanteeseen. Vanhempia ohjataan myös hakeutumaan mahdollisesti tarvittavan hoidon piiriin ja opastetaan ihmissuhde- ja kasvatasioissa. Kaikkien kohdalla tämä ei kuitenkaan ole riittävää ja huolet saattavat kehittyä niin pitkälle, että tilannetta ei saada lapsen kannalta riittävän hyväksi pelkällä ohjauksella ja tukemisella, jolloin lapsi otetaan huostaan. (Ahto & Siponen 1982, 5.)

”Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.”(4 § Lastensuojelun keskeiset periaatteet. (Lastensuojelulaki 2007.) Suomalaisessa lastensuojelussa sijaishuollon perustana pidetään sen väliaikaisuutta. Väliintuloilla pyritään aina loppu pelissä siihen, että lapsi ennemmin tai myöhemmin kasvaisi vanhempansa tai vanhempiensa luona. (Hujala, Puoti & Saario 2004, 203.)

Lastensuojelu pyrkii ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia ohjaamalla lapsen sekä perheen tarvittaessa lastensuojelun piiriin, jos kasvuolosuhteet tai lapsen oma käytös ovat vahingollisia. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. Tämän lisäksi kunta järjestää ehkäisevää lastensuojelua, jolla pyritään edistämään lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukemaan myös vanhempien jaksamista. Ehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan sitä, että lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana, vaan tarvittavaa tukea saa äitiys- ja

lastenneuvolasta, terveydenhuollosta, päivähoidosta, koulusta sekä nuorisotyöstä. (Lastensuojelun tietopaketti 2008.)

Ensisijaisesti tuki pyritään antamaan avohuollon tukitoimia apuna käyttäen. Samalla tämä on myös yhteiskunnan kannalta edullisin muoto verrattuna lastensuojelulaitoksiin ja perhekoteihin. Myös lastensuojelulaki velvoittaa, että perheitä autetaan avohuollon kautta, lapsen pysyessä omassa kodissa. Perhettä voidaan auttaa esimerkiksi taloudellisesti tai käytännöllisesti tai perheelle voidaan järjestää terapiaa, virkistystoimintaa, asiakkuuksia mielenterveystoimistoon tai esimerkiksi katkaisuhuoltoon. Tukiperhe on myös yksi avohuollon tukitoimi, joka helpottaa vanhempien arkea ja helpottaa elämänhallinnan palautumista. Tilanteen vaatiessa lapsen hoito on kuitenkin järjestettävä kodin ulkopuolella sijaishuollossa. (Sinkkonen 2001, 168.) Vuonna 2006 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli 15 628 ja kokonaismäärä on viime vuosina kasvanut 2-5 % /vuosi. (Virtanen Petri 1995, 44–45.)

3.1 Sijaishuolto

Toistuvat sijoitukset eivät ole lapsen edun mukaisia ja ne ovat vahingollisia lapsen kehityksen kannalta. Lapsi tarvitsee pysyviä ja turvallisia ihmissuhteita ja tällainen toistuva lapsen siirtely aiheuttaa lapselle turvattomuuden tunteita ja siksi sijaishuoltopaikan valintaan tulee suhtautua huolellisesti. (Saastamoinen 2008, 22.) Tämän vuoksi sijaisperheiden vanhemmilta vaaditaan paljon aikaa sijaislasten huomioimiseen, jonka vuoksi perheiden biologisten lasten osuuteen sijoituksessa tulee myös kiinnittää riittävästi huomiota. Myös he tarvitsevat turvallisen ja pysyvän kasvuympäristön kehittyäkseen tasapainoisesti. Biologiset lapset tarvitsevat tukea erityisesti silloin, jos sijaislapsi on vakavasti traumatisoitunut ja hänen sopeutuminen perheeseen on haastavaa. Sijaislapsi voi pahimmillaan kohdistaa ilkeää kielenkäyttöä tai jopa väkivaltaa sijaissisariaan kohtaan.

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä sekä jälkihuoltoon. Lapsen sijaishuollosta puhutaan, kun huostaan otetun tai kiireellisesti tai hallinto-oikeuden määräyksellä sijoitetun lapsen hoito ja kasvatus järjestetään kodin ulkopuolella. (Saastamoinen 2008, 24–25.) Sijaishuoltoon voidaan sijoittaa vain

sosiaalilautakunnan huostaanottama lapsi ja siksi puhuttaessa sijaishuollosta, puhutaan huostaanotettuiden lasten hoidosta, ei avohuollon tukitoimena perhehoitoon tai laitoshuoltoon sijoitettua. (Virtanen 1995, 44–45.) Tampereella sijaishuollon vaihtoehtoina ensisijaisena ovat sijaisperheet ja noin puolet sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista asuukin sijaisperheissä. Lisäksi sijoituspaikkoina ovat perhetukikeskukset, ammatilliset perhekodit, yksityiset ja järjestöjen laitokset sekä koulukodit. (Lastensuojelun tietopaketti 2008.)

Avohuollon tukitoimena tehtävä sijoitus on lyhytaikainen ja kestää useimmiten enintään muutaman kuukauden. Sijoitus tehdään kun on tarvetta arvioida lapsen tuen tarvetta, kuntouttaa lasta tai jos lapsen huolenpidon järjestäminen ei onnistu kotona riittävällä tavalla. Myös vanhemman väliaikainen sairastuminen tai esimerkiksi sairaalahoito voivat olla syynä avohuollon tukitoimena tehtävään sijoitukseen. Perusteena lyhytaikaiselle sijoitukselle on se, että huostaanoton perusteet eivät täyty ja asianosaiset eivät vastusta sijoitusta. Vanhempien tulee olla suostuvaisia ja myös lapsella on oikeus vastustaa sijoitusta, mikäli hän on 12 -vuotta täyttänyt. Kun sijoitus tehdään avohuollon tukitoimena, vanhemmilla säilyy vastuu lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja asuinpaikasta. Tavoitteena tällaisessa lyhytaikaisessa sijoituksessa on, että perhettä tuetaan sijoituksen ajan tarpeiden mukaan ja riittävästi, jotta lapsi voi lopulta palata biologisten vanhempien luokse. (Perhehoidon ABC–käsikirja perhehoitajille)

Huostaanotto tulee kyseeseen silloin, kun lastensuojelulain mukaiset huostaanoton edellytykset täyttyvät. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen kasvuolosuhteet ja huolenpito ovat puutteellisia siinä suhteessa, että ne uhkaavat vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Perusteena voi olla myös, jos lapsi vaarantaa terveyttään tai kehitystään esimerkiksi käyttämällä päihteitä tai rikollisella toiminnalla. Lisäksi edellytyksenä on se, että avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä tai tilanteeseen sopivia. (Saastamoinen 2008, 39.) Huostaanotto voi olla suostumukseen perustuva, jolloin huoltajuus säilyy biologisilla vanhemmilla, mutta sosiaalilautakunta päättää lapsen olinpaikan ja tilanteen vaatiessa rajoittaa esimerkiksi vanhempien kanssa tapahtuvaa yhteydenpitoa ja tapaamisia. Huostaanotto voi myös olla vastentahtoinen jos joku asianosaisista vastustaa huostaanottoa.

Lastensuojelussa kohdataan myös kriisitilanteita kuten vanhemman tilapäinen sairastuminen, päihtyminen, pahoinpitely tai lapsen vaarallinen käyttäytyminen itseään kohtaan. Tällöin sosiaalityöntekijän on tehtävä kiireellinen sijoitus, joka voi kestää

korkeintaan kaksi viikkoa, jonka jälkeen asia menee hallinto-oikeuden käsiteltäväksi. Tällaisessa tilanteessa tehdään vain väliaikainen päätös, joka takaa lapsen välittömän suojelun, mutta antaa aikaa selvittää huollon tarve perusteellisemmin. (Henttonen & Puranen 2009.) Kiireellisessä sijoituksessa lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon tai laitoshuoltoon tai järjestää hoito muulla lapsen edunmukaisella tavalla, kuten sukulaisen luo sijoittamalla.

TAULUKKO 1. Suurimmat huostaanoton pääasialliset syyt

Syy	Prosenttimäärä
Riittämätön vanhemmuus	19,4 %
Vanhempien sekkäkäyttö/lääkkeet	alkoholinkäyttö, 10,7 %
Perheristiriidat	8,7 %
Mielenterveysongelmat	8,7 %
Aikuisten välinen perheväkivalta	6,8 %
Lapsen itsetuhoinen käyttäytyminen	6,8 %

(Hiitola 2008, 25)

Lisäksi lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle muutoin kuin sijaishuoltona, jolloin puhutaan jälkihuollosta tai yksityisesti sijoittamisesta. Jälkihuollolla tarkoitetaan huostaanoton tai yli puoli vuotta kestäneen avoimuollollisen sijoituksen jälkeen lapselle tai nuorella järjestettävää tukea, jolla pyritään helpottamaan lapsen kotiuttamista ja itsenäistymistä. (Helminen 1998, 174.) Yksityisesti sijoittaminen tarkoittaa esimerkiksi sukulaisille sijoittamista, joka tapahtuu huoltajan päätöksellä, ilman sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätöstä (Saastamoinen 2008, 61).

Sijaishuolto on vahvasti lakiin, sääntöihin ja määräyksiin perustuvaa, kuten sosiaalityö kaiken kaikkiaan. Kuitenkin, on otettava huomioon, että lastensuojelu on paljon muutakin kuin sääntöjä ja määräyksiä, sillä sijaishuollossa esimerkiksi kyseessä on sijaishuoltajan ja lapsen välinen suhde. Ihmissuhteesta puhuttaessa puhutaan paljon muustakin kuin säännöistä, sillä se on skaala monenlaisia tunteita kuten vuorovaikutusta, reagointia, ymmärrystä, lämpöä, vihaa sekä menetystä. Lapsen kiintyminen ja suhteen kehittyminen sijaisvanhempaan sekä samalla koko perheeseen on riippuvainen siitä, millainen kasvatustyyli vanhemmilla on, ja kuinka avoimesti ja

ymmärtäväisesti he ottavat lapsen vastaan. Tämän vuoksi koko perhe joutuu osittain kiinnittämään huomiota käytännön asioihin ja käyttäytymiseen. Perheen mahdollisia biologisia lapsia tulee myös valmistaa riittävästi sijoitustilanteisiin, sillä elämä heille tärkeimmässä paikassa, omassa kodissa kokee muutoksia sijaislapsen saapuessa taloon. (Thomas & Philpot 2009, 34–35.)

Päivystävät sijaisperheet tiedostavat sen, että he ovat vain väliaikainen koti lapselle ja tämä on hyvä myös tehdä heti selväksi lapselle. On kuitenkin tapauksia, että perhe päätyy ottamaan kriisitilanteessa sijoitetun lapsen perheeseen pitkäaikaiseksi sijaislapsiksi, joka tukee lapsen turvallisuuden tunnetta, kuten jo edellä asiasta mainitsin. Haastattelemieni lasten perheissä oli useammassa myös pitkäaikaisesti sijoitettu lapsi, joista perheen biologisilla lapsilla oli positiivista kerrottavaa. Pitkäaikainen sijoitus antaa aikaa sopeutumiseen puolin ja toisin. Lisäksi pitkäaikaiseen sijoitukseen jäävät lapset ovat usein perheen omaan muottiin sopivia ja hyvin perheen kanssa toimeentulevia, joka helpottaa yhteistä elämää ja uusia sisaruussuhteita.

3.2 Perhehoito

Suomessa perhehoidon osuus kaikesta sijaishuollosta on 40 %, joka on pieni verrattuna muihin Pohjoismaihin, joissa sama luku on 80–90%. Perhehoidon määrän vähenemiseen yksi vaikuttava tekijä voi olla perhehoidon tehtävän vaativuus ja sitoutumisen suuruus. Sijaisvanhemmilla on pelko omista voimavaroista ja omasta pärjäämisestä lapsen kanssa. Myös kontakti biologisiin vanhempiin ja suhtautuminen lapsen vakaviin ongelmiin vaikuttavat vanhempien mielipiteisiin sijaisvanhemmuudesta. (Kemppainen & Laaksonen 2005, 72.)

1980- luvun puolivälissä sijaisperheisiin sijoitettujen lasten/nuorten määrä oli korkeimmillaan ja tuolloin noin 60 % kodin ulkopuolelle sijoitetuista oli sijoitettuna sijaisperheisiin. Perhesijoitukset kuitenkin vähenivät tasaisesti 1990-luvun aikana ja sama suuntaus on jatkunut 2000-luvun alkuvuosina. (Ketola 2005, 25.) Yhtenä syynä vähenemiseen voidaan pitää sijaisperhetoiminnan sattumanvaraisuutta. Tällä tarkoitetaan sitä, että sijaishuoltopaikka tarvitaan yleensä nopeasti, jolloin sijoituksen tarkemmalle suunnittelemiselle ja perheen kohtaamiselle ei jää riittävästi aikaa. Osaltaan suunnittelemattomuus tarkoittaa myös sitä, että sijaisperhetoiminnasta ei

informoida riittävästi eikä sijaisperheitä valmenneta kaikkialla systemaattisesti. Sijaisperheiden saama tuki on sattumanvaraista ja tuen määrä sekä laatu vaihtelevat paikkakunnittain. Edistymisen kannalta olisi tärkeää, että toiminta olisi organisoitu niin, että kunnat tekisivät yhteistyötä ja muodostaisivat näin alueellisen kokonaisuuden. Kun verrataan tilannetta Ruotsiin ja Norjaan, joissa perheiden ja lasten tilanteet ovat samankaltaisia, voidaan huomata, että Norjassa yli 80 % ja Ruotsissa yli 70 % pääsee sijaisperheisiin. Norjassa sijaishuolto on organisoitu maakunnallisena yhteistyönä, sijaisperheiden toiminnasta tiedotetaan suunnitelmallisesti ja myös valtio tukee kuntia. (Ketola 2005 126–127.) Miksi Suomessa ei organisoida järjestelmää samalla tavoin?

Perhetyö on perustaltaan perheen arjen tukemista ja toisaalta puuttumista perheen elämään, joskus vahvojenkin väliintulojen avulla. Osa apua tarvitsevista perheistä ovat vain tilapäisen avun tarpeessa, mutta toisilla perheillä saattaa olla jo pitkä historia lastensuojelun asiakkuudesta. Perhetyö pyrkii parantamaan perheen ja erityisesti lasten hyvinvointia turvaamalla lapsen edun ja tukemalla perhettä. Perhetyön kohteena ovat siis erilaiset perheet, joissa tuen ja avun tarpeet vaihtelevat. Perhetyö voi kohdistua sekä koko perheeseen, mutta myös vain sen yksittäiseen jäseneseen ja sen kautta tietysti koko perheeseen. (Reijonen 2005. 10, 25.) Lasten ja nuorten lisäksi perhehoidossa hoidetaan kehitysvammaisia, mielenterveyspotilaita sekä vanhuksia, mutta perehdyn työssäni vain lastensuojelun perhehoitoon, sillä se on työni kannalta merkityksellisin.

Perhehoito on erittäin hyvä ratkaisu erityisesti pienille lapsille, jotka tarvitsevat lyhytaikaista sijoitusta. Hoitosuhde kestää niin kauan kuin se on lapsen kannalta tarpeellista. Tarkoituksena on, että lapsi asettuu perheessä tasavertaiseen asemaan perheen mahdollisten muiden lasten kanssa. Tämä voi tuntua haasteelliselta perheen biologisista lapsista ja erityisesti pienten lasten on hyvin vaikea jakaa vanhemmilta saatavaa huomiota. Tämän vuoksi biologisten lasten tukeminen ja ohjaaminen sijaisperhe-elämässä olisi erityisen tärkeää ja asioita tulisi katsoa myös heidän näkökulmastaan. (Gottberg – Talve Perhe 1988, 202.)

Lapsen ja biologisten vanhempien välinen suhde pyritään myös pitämään hyvänä sijoituksen ajan ja samalla vanhempia autetaan, tuetaan ja ongelmia pyritään ehkäisemään, jotta lapsi voisi palata takaisin kotiin. Perhetyössä painotetaan perheiden ja niiden jäsenten vastuullisuuden lisäämistä eli perheet täytyy itse saada kantamaan vastuuta velvollisuuksistaan. (Nätkin 2007, 8–9, 16.) Aina vanhempien kuntoutuminen

ei kuitenkaan onnistu, eikä lapsi voi palata kotiin, jolloin sijoitusta on jatkettava (Ahto & Siponen 1982, 9).

Lasten sijoitukset ovat yhä useammin lyhytaikaisia, mutta on harmillista todeta taas, että useille lapsille kasaantuu monia sijoituksia eli lapsi siirtyy perheestä toiseen useasti elämänsä aikana. Suomessa lastensuojelussa kuitenkin pyritään siihen, että sijoitus on väliaikaista ja että, loppupelissä lapsi kasvaisi aikuiseksi vanhempiansa tai edes toisen vanhempansa luona. Vaikka lastensuojelulaitoksia on pyritty muokkaamaan kodinomaisiksi, todellisuudessa elämä laitoksessa ei ole verrattavissa sijaisperheiden kotiin tai perhekotiin, jotka muodostavat parhaiten tavallisen arjen ympäristön. (Hujala, Puoti & Saarnio 2004, 204–205.)

Pitkäaikaiseen perhehoitoon sijoitetaan usein alle 12-vuotias lapsi ja tällöin sijaisperhe on tietoinen siitä, että lapsi jää perheeseen pysyväksi jäseneksi, kunnes saavuttaa täysi-ikäisyyden. Lyhytaikaisessa perhehoidossa perhettä pyritään tukemaan, jotta suuremmat vaikeudet pystytään välttämään. Lyhytaikainen perhehoito on väliaikaista, jossa perhesijoitukset perustuvat toimeksiantosopimussuhteeseen. Toimeksiantosopimuksella tarkoitetaan sitä, että sijaisvanhemmat tekevät sopimuksen kunnan kanssa, mutta he eivät ole työsopimussuhteessa kuntaan. Lyhytaikaista sijaisperhettä voidaan tarvita kiireellisissä sijoitustilanteissa sekä huostaanoton alkuvaiheen arvioinnin aikana kun etsitään sopivaa, pysyvää pitkäaikaisista sijaishuoltoapaikkaa. Tällaisia lyhytaikaisia sijaishuoltoperheitä voidaan kutsua esimerkiksi kriisiperheiksi, päivystysperheiksi tai hoitoperheiksi. (Maula & Vaattovaara 2010, 4.) Tutkimustani varten haastattelemani lapset ja nuoret olivat kaikki juuri edellä mainitsemistani lyhytaikaisista sijaisperheistä eli päivystysperheistä, jotka ottavat lapsia vastaan kriisitilanteissa. Osalla perheistä oli kuitenkin kokemusta pitkäaikaisista sijoituksistakin.

Lyhytaikainen sijaishuolto eroaa pitkäaikaisesta monilta osin ja vaatii erityisosaamista. Tilanne tulee perheelle aina lyhyellä varoitusajalla ja vähillä ennakkotiedoilla, jonka vuoksi sijaisperheen vanhempien tulee osata toimia kriisitilanteissa lasta rauhoittaen ja tukien. Lyhytaikainen sijaisperhe joutuu myös aina luopumaan sijoitetusta lapsesta ja usein saattamaan hänet uuteen kotiin, joka herättää usein tunteita. Sijaisperheiden tehtävänä on myös havainnoida sijoitettua lasta, sillä dokumentointi ja tiedon välittämien sosiaalityöntekijöille on osa sijaisperheen toimenkuvaa. (Maula & Vaattovaara 2010, 9). Kriisitilanne on kaikille osapuolille haastava ja tunteita herättävä

tilanne. Sijaisvanhemmilta vaaditaan riittävää pätevyyttä ja sijaislapsen tilanne voi olla erittäin rankka, mutta entä perheen biologiset lapset? Myös he tarvitsevat kriisitilanteessa tukea ja rauhoittelua ja erityisesti etukäteen tapahtuvaa valmistusta näihin tilanteisiin.

3.3 Perhehoidon termejä

Sijaiskodiksi ryhtyneet ovat tehneet perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosopimuksen. Sijaiskoti antaa lapselle perheen- ja kodinomaisen hoidon ja huolenpidon. Sijaisperhe sopii erityisesti pienille lapsille ja perhesijoituksiin pyritäänkin erityisesti silloin, kun näyttää siltä, että huostaanotto muodostuu pitkäaikaiseksi. (Saastamoinen 2008, 30.) Perhehoitaja on usein perheen toinen vanhempi tai molemmat vanhemmat, jotka hoitavat kotonaan huostaan otettuja tai avohuollon tukitoimin sijoitettuja lapsia, nuoria, kehitysvammaisia aikuisia, mielenterveyskuntoutujia tai vanhuksia. Lapsia ja nuoria hoitavista vanhemmista käytetään nimitystä sijaisvanhempi. Jos perhe on tehnyt kunnan kanssa toimeksiantosopimuksen sijaan työsuhtesopimuksen, puhutaan ammatillisista perhehoitajista ja sijaisvanhemmista, jolloin perhehoito on vanhempien päätyö. (Ahto & Mikkola 1999, 12.)

Perhekoti, joka on tehnyt kunnan kanssa ostopalvelusopimuksen, toimii lääninhallituksen luvalla ammatillisen perhekodin nimikkeellä. Tällaisella perhekodissa on usein vanhempien lisäksi ulkopuolisia työntekijöitä. (Maula & Vaattovaara 2010, 19.) Ammatillinen perhekoti on vaihtoehto sijaiskodin ja laitoshuollon väliltä. Tällaisessa perhekodissa asuu vähintään kaksi hoidosta vastaavaa henkilöä, joilla tulee olla soveltuva ammattitutkinto. (Saastamoinen 2008, 30.)

Laitokset ovat kunnallisia, yksityisiä yrityksiä, jotka toimivat lääninhallituksen myöntämällä luvilla. Tällaisia ovat esimerkiksi perhetukikeskukset, lastenkodit tai nuorisokodit jolloin lapsi sijoitetaan osastolla väliaikaisesti. Laitoshuoltoon sijoitetaan useimmiten vaikeahoitaisia lapsia, jotka vaativat erityisosaamista ja siksi laitoksessa työskentelevältä edellytetään tehtävän edellyttämää ammattitutkintoa. (Saastamoinen 2008, 30.)

Laitoshuolto on perhehoidosta paljolti poikkeavaa, sillä esimerkiksi kodinomaisten olosuhteiden luominen isoihin yksiköihin on vaikeaa. Henkilökunta on myös vaihtelevaa, jolloin pysyvien ja lapsen näkökulmasta turvallisten ihmissuhteiden luominen on vaikeaa. Laitoshuoltoon joudutaan turvautumaan usein sen vuoksi, että mahdollisuuksia perhehoitoon ei ole, mutta joissain tilanteissa laitoshuolto on perhehoitoa parempi vaihtoehto. Esimerkiksi vaikeahoitoisten lasten tai pahassa murrosiässä olevien nuorten huolto saattaa onnistua laitoksessa paremmin. (Gottberg–Talve1988., 203–204.)

Kriisiperheet ovat päivystäviä perheitä, jotka ovat otollisia erityisesti kiireellisissä sijoituksissa, sillä he pystyvät ottamaan lapsen lyhyellä varoitusajalla. Useimmat perheet ovat sitoutuneet kuitenkin myös siihen, että lapsi voi jäädä pidempiaikaiseenkin sijoitukseen. (Perhehoito sijaisperheessä 2010.) Tukiperhetoiminta taas puolestaan kuuluu avohuollon palveluihin. Tällaiset perheet ovat tavallisia perheitä, jotka haluavat olla apuna vahvistamassa lapsen omien vanhempien jaksamista. Esimerkiksi yksinhuoltajuus, sairaus tai perheen huono läheisverkosto aiheuttavat tarpeen tukiperhetoiminnalle, jolloin tukiperheessä käyvät lapset asuvat omassa kodissaan, mutta käyvät tukiperheessä keskimäärin yhtenä viikonloppuna kuukaudessa. (Pelastakaa lapset ry.)

Sijaisperheessä on sijoitettuna keskimäärin kaksi lasta ja perheessä on tavallisimmin kolme biologista lasta, jotka ovat usein selvästi vanhempia kuin sijoitetut lapset. Lähes puoleen sijaisperheistä on sijoitettu vain yksi lapsi, mutta sijoitettujen lasten määrä perhettä kohden on kasvussa, sillä useimmille sijaisvanhemmuudesta tulee päätoimeentulon lähde, jolloin yhdestä sijaislapsesta saatava tulo ei riitä elinkustannuksiin. (Kempainen & Laaksonen 2005, 129–130.) Lähes kaikki sijaisperheet ovat ydinperheitä, jotka muodostuvat isästä ja äidistä (Hiitola 2008, 37).

Usein sijoitus tarkoittaa sitä, että lapsi kasvaa sijaiskodissa useamman vuoden, jopa aikuisuuteen asti, jolloin on mahdollista, että sijaisvanhempien ja sijaislapsen suhde kehittyy normaalin vanhempi-lapsi suhteen tasolle. Sijaisvanhemmillä ei kuitenkaan ole juridisesti samoja oikeuksia sijaislapsen kuin mitä heillä on omiinsa, sekä esimerkiksi adoptoituun lapseen, sillä sijaislapsen huoltajat ovat yhä hänen biologiset vanhempansa, joiden kanssa pyritään pitämään yhteyttä sijoituksen ajan. (Garam 1988, 38–39).

Sijoitetut lapset ovat kuitenkin kovia kokeneita, jonka vuoksi heidän hoitonsa vaatii enemmän aikaa ja huomiota, rajaamista sekä kärsivällisyyttä. He tarvitsevat ympärilleen turvallisen ja huolehtivan kodin jossa osataan vastata heidän erityistarpeisiinsa sekä syvennyttään juuri heidän kasvun ja kehityksen suojaamiseen. Sijoitetut lapset ovat kokeneet pettymyksiä ja heidän luottamuksensa on saatettu pettää toistuvasti, jonka vuoksi lapsen saattaa olla vaikea luottaa ja tukeutua sijaisvanhempiin. Tällöin sijaisvanhemmat saattavat joutua esimerkiksi nimittelyn ja herjan kohteiksi, joka voi olla vaikea ja tukeva vaativa tilanne sivusta seuraajille eli perheen biologisille lapsille (Ahto & Mikkola 1999, 24.)

3.4 Koulutus ja PRIDE – valmennus

Perhehoitajalain mukaan toimeksiantosopimussuhteiseksi perhehoitajaksi voivat ryhtyä henkilö, jolla on kokemusta tai koulutusta tai hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa ovat sijaisvanhemmuuteen soveltuvat. Jos perheessä on maksimissaan neljä lasta, perhehoitajalla ei tarvitse olla erityistä alaan liittyvää koulutusta, mikäli perheen omat lapset ovat kouluikäisiä. Jos he ovat alle kouluikäisiä, heistä kukin vähentää sijoitettavien lasten määrää. Perheeseen voidaan sijoittaa myös seitsemän lasta, mikäli molemmat vanhemmat ovat kotona hoitamassa lapsia. Tällöin kuitenkin vaaditaan, että toisella vanhemmista on tehtävään soveltuva koulutus ja riittävästi kokemusta. Kaiken perustana on kuitenkin, että sijaisvanhemmaksi haluavilla on kiinnostusta sekä kykyä olla lasten kanssa. Perheen keskinäisten suhteiden tulisi olla jyrkät ja pysyvät. Myös yksinhuoltaja tai yksin asuva henkilö voi ryhtyä perhehoitajaksi, mutta useimmissa sijaisperheissä on molemmat vanhemmat, joista toinen tai molemmat toimivat perhehoitajina. (Perhehoidon tietopaketti 2010, 6).

Osa kunnista hoitaa itse valmennuksen ja koulutuksen ja osa hankkii palvelut toisilta kunnilta tai järjestöiltä. Yleisimmin sijaisvanhemmat valitaan ja valmennetaan niin, että sosiaalityöntekijä keskustelee perheiden kanssa, jonka lisäksi voidaan järjestää koulutustilaisuuksia. (Ahto & Mikkola 1999, 35.) Vuodesta 1995 lähtien Suomessa on ollut käytössä myös Yhdysvalloissa kehitetty sijais- sekä adoptiovanhempien valinta- ja valmennusmenetelmä PRIDE ”Parent’s resource for information, development and education”. PRIDE on suunnitelmallinen koulutus, joka toimii apuvälineenä yhteiseen

arviointiin ja päätöksen tekoon. PRIDE-projekti on Pelastakaa lapset ry:n ja Perhehoitoliitto ry:n yhteinen, RAY:n rahoittama vuonna 1994 käynnistynyt lastensuojeluprojekti. (Helminen 1998,124.) Sijaisperheitä arvioidessa ja kouluttaessa heidän valmentajinaan toimii kokenut sijaisvanhempi ja sosiaalityöntekijä, jolloin yhdistyy sekä teoria, että käytäntö. Koulutus kestää keskimäärin kolme kuukautta, koostuen yhdeksästä kolmen tunnin ryhmäkokouksesta, joissa tiedon jakamisen lisäksi pyritään kokemukselliseen oppimiseen erilaisten tilanneharjoitusten avulla. Tämä koulutus on kuitenkin enemmän vanhemmille suunnattua ohjausta, ja perheiden biologiset lapset jäävät helposti ulkopuolelle, mikäli he ovat edes tietoisia vanhempiansa osallistumisesta kyseiseen valmennukseen. (Ahto & Mikkola 1999, 36.)

Ensimmäisellä PRIDE – kerralla tutustutaan ja käydään läpi mitä perhehoito on ja millaisia valmiuksia sijaisvanhemmilta edellytetään. Lisäksi vanhemmat saavat kotitehtäviä jokaisen kokoontumisen jälkeen, joissa pohditaan omia tunteita ja valmiuksia. Toinen kerta käsittelee perheen merkittävyyttä ja pysyvyyden tärkeyttä. Yhteistyö lapsen biologisten vanhempien kanssa, sekä esimerkiksi lapsen sosiaalityöntekijöiden kanssa kuuluu olennaisena osana sijaisvanhemmuuteen ja siksi yhteistyönhaasteita käsitellään koulutuksessa. Toisella kerralla vanhemmille selvennetään myös miten lastensuojeluprosessi etenee ja millaisessa asemassa huostaan otettu lapsi ja hänen vanhempansa ovat.

Kolmas tapaaminen käsittelee lapsen kehitystä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Samalla käsitellään lapsen itsetuntoa ja identiteettiä sekä kiintymyssuhdetta. Millainen on turvallinen ympäristö lapselle? Neljännellä kerralla perehdytään lapsen kohtaamiin menetyksiin ja siihen liittyviin tunteisiin ja niiden käsittelyyn. Viidennellä tapaamisella keskitytään perhesuhteisiin ja biologisen perheen kanssa tehtävään yhteistyöhön ja sen tärkeyteen. Kuudennella kerralla puhutaan siitä, että lapsella on oikeus hoivaan, kasvatukseen ja turvallisiin rajoihin. Sijoitetun lapsen kasvattaminen on haasteellista ja tapaamisessa pyritään ohjaamaan toimivaan kasvatukseen. Seitsemäs tapaaminen poikkeaa muista ja silloin sijaisvanhemmiksi kouluttautuvilla on mahdollisuus tavata kokeneita sijaisvanhempia ja esimerkiksi lastensuojelun- ja perhetyön ammattilaisia tai sijaisperheissä kasvaneita lapsia/nuoria. Tarkoituksena on, että vanhemmat saavat tietoa perhehoidon käytännöistä.

Kahdeksannella kerralla on jo aika valmistautua muutokseen ja pohtia sitä, millaista on kun perheestä tulee sijaisperhe. Käsitellään myös sitä, miten lasta ja perhettä tuetaan muutoksessa ja käydään läpi myös itse sijoitusprosessi. Yhdeksäs eli viimeinen kerta päättää valmennuksen, jolloin muutokseen ja päätöksen tekoon valmistaudutaan. (Hakkarainen & Koisti–Auer 2006.)

Sijaisvanhemmalta vaaditaan taitoa ja halua toimia lasten ja nuorten kanssa, mutta myös PRIDE määrittelee viisi valmiutta, joita vanhemmat tarvitsevat lapsen suojelemisessa ja hoidossa. Vanhemmilla tulee olla kyky suojella ja hoivata lasta turvallisessa ja myönteisessä kasvuympäristössä, samalla edistään lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä. Sijoitetut lapset tulevat poikkeuksellisista oloista, jolloin heidän kehityksessään saattaa olla viivästyksiä, jonka vuoksi sijaisvanhemmilta vaaditaan kykyä aluksikin hyväksyä lapsen erilaisuus ja samalla kuunnella ja toimia lapsen kanssa hänen ikä- ja kehitystasonsa huomioon ottaen.

Sijaisvanhempien tulee myös muistaa, että lapsella on menneisyys ja biologiset perhesuhteet, jotka heidän täytyy hyväksyä. Perhesuhteiden ylläpitäminen on merkittävä asia, ja sijaisvanhemmilla tulee olla valmius tehdä yhteistyötä lapsen biologisten vanhempien kanssa. Sijaisvanhempana toimiminen vaatii myös sitoutumista ja jatkuvuutta, sillä tilanteesta riippuen, sijaisvanhemmat ovat lapselle luotettavana aikuisena koko elämän ajan. Jatkuvuus ja pysyvyys ovat myös ymmärrettävä siltä kantilta, että lapsi mahdollisesti palaa takaisin biologiseen perheeseen. Viimeisenä valmiutena pidetään yhteistyökykyisyyttä sekä tietoutta lapsen asioiden parissa. Sijaisvanhemmalla on myös tietyt oikeudet ja velvollisuudet ja esimerkiksi salassapitovelvollisuuden merkitys on tärkeä huomioitava. (Hakkarainen & Koisti -Auer 2006, 7.)

3.5 Tukea sijaisperheille

Perhehoidon tuki on ensisijaisesti sijoittavan kunnan tarjoamaa tukea, joka kohdistuu sekä perhehoitoon sijoitettuun, että perhehoitajaan. Perhehoitajille järjestettävä täydennyskoulutus ei ole Suomessa organisoitua, mutta tarjolla on sekä alueellisia, että valtakunnallisia koulutuksia. Perhehoitoliiton kautta RAY:n tuella, on koulutettu vertaisryhmäohjaajia esimerkiksi työnohjaustilanteisiin sijaisvanhemmille. Ryhmiä järjestetään myös sijoitetuille lapsille ja nuorille, esimerkiksi Suomen Sijaiskotinuoret –

SINUT ry, joka tarjoaa toimintaa, kuten leirejä ja matkoja. Erityisesti toimeksiantosuhteessa olevien perhehoitajien kannattaa liittyä oman alueensa Perhehoitoliiton jäsenyhdistykseen, sillä sitä kautta järjestetään tapaamisia ja pienimuotoisia koulutuksia sekä virkistystoimintaa koko perheelle. Perhehoitoliitto tarjoaa asiantuntija- ja puhelinneuvontaa, kuntoutustoimintaa yhdessä Kelan kanssa, virkistystoimintaa, tuettuja lomiam ja tapahtumia sekä hoitajille, että koko perheille. Lisäksi perhehoitoliitto ylläpitää parisuhdekursseja keskustelupalstaa perhehoitajille. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2010, 21).

Lisäksi perhehoitajille ja sijaisvanhemmille järjestetään enemmän tukea vaativammissa tilanteissa lääkinnällistä ASLAK © - kuntoutusta, jonka tarkoituksena on lisätä perhehoitajien jaksamista ja poistaa työstä aiheutuvia sairauksia tai ongelmia. Kuntoutusta haetaan Kelan kautta ja kuntoutusjakson suunnittelu ja hakeminen toteutetaan Perhehoitoliiton ja kuntoutuspaikkojen yhteistyöllä. (Perhehoitoliitto ry.) Sijaisvanhemmille siis järjestetään kohtuullisen monipuolisesti erilaisia tukitoimia ja asiantuntijoiden ohjausta sekä ennen sijaisperheeksi ryhtymistä, että sijaisperheeksi valmentautumisen jälkeen. Myös sijaislapset huomioidaan ja heistä pidetään hyvää huolta, mutta perheen biologisten lasten huomioiminen on minun silmääni vähäistä. Perhehoitoliiton järjestämä virkistystoiminta ja tapahtumat ovat lähes ainoita koko perheelle kohdistettuja tukitoimia.

Käytännössä biologisten lasten valmentaminen jää loppu viimein vanhempien vastuulle, sillä PRIDE-koulutus on vanhemmille järjestetty koulutusmuoto. Poikkeuksen on PRIDE-koulutuksen kahdeksas valmennuskerta, jolloin biologisilla lapsilla on mahdollisuus osallistua tapaamiseen yhdessä vanhempien kanssa, jolloin lapsilla on mahdollisuus esittää kysymyksiä tapaamisessa mukana oleville asiantuntijoille. Tapaamiseen voi olla esimerkiksi kutsuttu kauan sijaisvanhempina toimineet vanhemmat, sekä heidän biologiset lapsensa, sosiaalityöntekijä ja sijaislapset sekä heidän biologiset vanhempansa. Kuitenkin tekemieni haastattelujeni perusteella lasten osallistuminen PRIDE – koulutukseen on melko vähäistä, mutta myös iästä riippuvaa.

Myös viidennen PRIDE – tapaamisen jälkeen saatavassa kotitehtävässä on osuus, jossa pyydetään biologisten lasten vastauksia siitä mikä on hänen perheensä, kotinsa ja oma roolinsa siinä sekä millaisen sijaislapsen hän perheeseensä haluaisi. Näiden tehtävien ohella biologisille lapsille ei kuitenkaan järjestetä erillisiä kuulemis- tai

valmennustilaisuuksia, vaan tehtävä annetaan sijaisvanhemmille. PRIDE – koulutuksesta saatavaan materiaaliin liittyy myös kaksi kirjaa, jotka on tarkoitettu sijaisperheen biologisille lapsille. Kun maasta sataa vettä, on satukirja, joka on tarkoitettu perheen pienemmille lapsille avuksi sijaissisaruuuteen liittyvien tunteiden ja ajatusten jäsentämisessä. Isommille lapsille ja nuorille on puolestaan Mitä on sijaissisaruuus? – tehtäväkirja, joka on apuna vastaamassa nuoren kysymyksiin sijaissisaruuudesta. (Hakkarainen & Koisti–Auer 2006.)

3.6 Perhehoito Tampereella

Kissanmaanperhetukikeskus kuuluu lastensuojelun erityispalveluihin, joka tekee perhehoidon tuen työtä, mutta käytettävissä on myös kriisihoitoa osastolla. Perhetukikeskus tarjoaa kiireellistä palveluohjausta sekä perhehoidon tukea. Osastohoito on tarkoitettu alle 12-vuotialle lapsille, joita ei ole tilanteesta riippuen pystytty sijoittamaan sijaisperheeseen kiireellisessä tilanteessa. Osastolta tehdään myös kotiuttamistyötä, eli pyritään tukemaan lapsen kotiinpaluuta tai siirtymävaihetta, jos lapsi siirtyykin osastolta pitkäaikaiseen sijaishuoltoonpaikkaan. Yksi työmuoto on myös lapsen ja perheen hyvinvointia tukeva kriisiperhetyö, jolla pyritään ehkäisemään kiireellisiä sijoituksia.

Perhehoidon tuki antaa kiireellistä palveluohjausta ympärivuorokautisesti eli päivystävä työntekijä ohjaa sosiaalityöntekijän kiireellisesti sijoittaman lapsen, nuoren tai koko perheen päivystävään sijaisperheeseen tai perhetukikeskukseen. Tampereella päivystävät sijaisperheet ovat valmennettuja ja he muodostavat päivystysringin, jota perhehoidon tuki organisoii. Päivystävissä sijaisperheissä toisen vanhemman tulee olla kotona päivystämässä ja vastaanottamassa mahdollisesti tulevaa lasta. Päivystysrinki toimii kuitenkin kierron mukaan, jolloin perhe on hetken aikaa päivystämässä ja välillä siirtyy ns. tauolle.

Perhehoidon tuki auttaa lapsen kiireellisessä sijoituksessa sijaisperheeseen. Työskentely tapahtuu työpareittain ja perhesijoituksissa työntekijät ovat tiiviisti mukana tapahtuvissa siirroissa. He ovat mukana biologisten vanhempien vieraillessa ensimmäistä kertaa sijaisperheessä sekä myös lapseen liittyvissä neuvotteluissa. Sosiaalityöntekijän, sijaisperheen, lapsen perheen ja perhehoidon työparin välinen yhteistyö on tiivistä

erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa. Tarkoituksena onkin tukea kaikkia osapuolia yhteistyöhön, jotta työskentely edistyy. (Tampereen kaupungin hyvinvointipalvelut. Kissanmaan perhetukikeskus / esite.)

4 PERHEEN MONIMUOTOISUUS

Perhe on meille jokaiselle suuri osa elämässä. Jokainen meistä kuuluu perheeseen, useimmiten aluksi perheen lapsena, mutta myöhemmin itse perheen vanhempana. Osalla lapsista on kaksi perhettä, joista toinen onkin sijaisperhe. Mitä vaaditaan, että voidaan puhua perheestä? Mitkä ovat niitä asioita ja edellytyksiä, jotta voidaan puhua perheen muodostumisesta?

Suomalaisille vuonna 1997 tehdyn Reunan tutkimuksen mukaan suomalaisista lähes kaikki, 98 % olivat sitä mieltä, että aviopari lapsineen muodostaa perheen, kun taas avoliitossa elävä pari lapsineen muodostaa perheen 86 % vastanneiden mielestä. Avioliiton tärkeys on peräisin varmasti historiasta, jolloin parisuhde ja perheen muodostuminen lapsineen vaati todellista sitoutumista, avioliittoa. Nykyään ei enää vaadita avioliittoa ja tutkimuksessa tehdyin tuloksien 93 % suomalaisista pitää myös yksinhuoltajaa lapsineen perheenä. Myös suurperheet, joissa elää henkilöitä useammalta sukupolvelta, muodostavat perheen 85 % mielestä. Perheestä puhutaan 72 % mielestä myös silloin kun pariskunnan lapset ovat jo muuttaneet pois kotoa.

Yleisesti saa sen käsityksen, että perheessä on erikseen parisuhde, sekä lapsen ja vanhemman suhde. Nykyään elämä on muuttunut vapaamielisemmäksi myös parisuhteiden osalta eikä avioliittoa pidetä enää edellytyksenä lapsen hankkimiselle. Jos nainen hankkiutuu raskaaksi ja eroaa heti sen jälkeen miehestään, tällöin vain nainen ja lapsi muodostavat perheen, mutta mies jää ikään kuin ulkopuolelle. Sama tilanne on avioeron sattuessa. Tutkimuksessa ilmenee kuitenkin joustavuutta avioerotilanteissa ja 72 % sanookin, että isä ja äiti muodostavat lapsen kanssa perheen, vaikka koko perhe ei enää asu samassa taloudessa. Tällaisessa tilanteessa kahdestaan asumaan jääneellä äidillä ja lapselle voi olla erilainen näkökulma omasta perheestään. Äidille lapsen isä ei enää ole puoliso ja näin äiti mieltää helpommin, että isä ei kuulu perheeseen kun taas lapsi pitää häntä isänä ja saattaa osoittaa kaipausta isää kohtaan. (Jallinoja 2000, 188–191.)

Erikseen voidaan puhua vielä uusperheistä, jolloin eronneet vanhemmat muodostavat omalla tahollaan uudet parisuhteet, jolloin uudella puolisoilla saattaa olla myös lapsia entisestä parisuhteesta. Tällöin esimerkiksi äidinnäkökulmasta äiti haluaa, että lapsi

hyväksyisi nopeasti uuden miehen osaksi perhettä, kun taas lapsi näkökulmasta äidin uusi mies saattaa tuntua tunkeilevalta. Uusperheissä mahdolliset veli- ja sisarpuolet tulevat mukaan kuvioon ja usein heidätkin hyväksytään perheenjäseniksi ajan kuluessa, riippuen yhdessä olemisen määrästä. (Jallinoja 2000, 193). Tilannetta voidaan verrata myös sijaisperheeseen, jolloin sijoitettu lapsi, sijaissisar on ikään kuin veli- tai sisarpuoli. Tutkimuksen mukaan perheen kriteereiksi mainittiin henkilökohtaiset kiintymykset ja keskinäinen kanssakäyminen. Jotkut puhuvat lemmikkieläimestäkin perheenjäsenenä, jonka perusteella voidaan todeta, että perhe on yhteisö, jossa kiintymys ja rakkaus ovat merkittäviä tekijöitä. Kuten Jallinen kirjoittaa, ”Perheenjäseneksi ottamisesta tulee tällöin vakuuttavin rakkauden tunnustus.” (Jallinoja 2000, 196.)

Viimeaikainen perhetutkimus on vaikuttanut perhe-käsitteeseen hyvällä tavalla laajentaessaan sitä. Nykyään on yhä enemmän uusperheitä ja yksinhuoltajaperheitä, eivätkä maahanmuuttaja- ja sateenkaariperheetkään ole harvinaisia tapauksia. Entisajan perhekäsitys, jonka mukaan perheen muodostaa isä, äiti ja biologiset lapset, ei tule enää esiin niin vahvana. (Nätkin & Vuori 2007, 41). On kuitenkin selvää, että perheen keskinäinen tunteisiin perustuva riippuvaisuus ei ole vähentynyt, vaikka perheen ja suvun jäsenet eivät ole enää aineellisesti yhtä riippuvaisia kuin ennen (Järventie, Lähde & Paavola 2006, 243).

Perhe voi muodosta yhdestä, kahdesta tai useammasta jäsenestä joko biologisin tai sosiaalisin perustein. Olennaista on, että perhe on joukko yksilöitä, jotka elävät yhteistä arkea ja heidän välillään on vahva tunneside. Nykyään perhemalli ei enää ole niin yksitoikkoinen, sillä uusina perhetyyppeinä on syntynyt uusperheitä, erityyppisten perheiden yhdistelmiä ja yhdessä asumisen muotoja. (Reijonen 2005, 32.) Perhettä ei enää määrittele yhdessä asuminen, sillä uudeksi yleiseksi perhepiiriksi on muodostunut uusperheet, jotka yhdistävät entistä ja uutta. Perheen merkityksen perustana on kuitenkin yhä resurssien, hoivan, vastuun ja velvollisuuksien jakaminen ja perheen läheisten henkilöiden väliset suhteet. Enemmistö eli 64 % lapsiperheistä on edelleen perheitä, joissa vanhemmat elävät avioliitossa. Perheitä, joissa vanhemmat elävät avioliitossa on 22 %, kun taas perheitä, joissa äiti asuu lasten kanssa, on enää 13 %. Perheitä, joissa on isä ja lapsi ovat vain 1 %. Vaikka yksinhuoltajien määrä on lisääntynyt, niitä on kuitenkin vähemmän kuin kahden huoltajan perheitä. (Eirola, Friis & Mannonen 2004, 15–16.)

4.1 Lapsen ja perhesuhteiden ulottuvuudet

Kuten edelle tuli ilmi, perhe on monimuotoinen käsite ja voimme jokainen pohtia, miten koemme perhe-käsitteen omalla kohdallamme. Lapsen ja perheen suhteita voidaan tarkastella myös erilaisista näkökulmista ja seuraavaksi esittelen biologisen, juridisen sekä sosiaalisen ja psykologisen ulottuvuuden

4.1.1 Biologinen ulottuvuus

Yleisintä on, että lapsen biologisia vanhempia pidetään hänen vanhempinaan. Nykypäivänä biologinen vanhemmuuskaan ei enää ole niin yksinkertainen asia kehittyneen teknologian myötä syntyneiden uusien lisääntymismenetelmien vuoksi. Miesten ja naisen sukusoluja pystytään siirtämään tänä päivänä kehosta toiseen jolloin biologinen vanhempi on lapsen kantaja ja synnyttäjä ja geneettinen vanhempi sukusolujen antaja. Biologista sidettä lapsen ja vanhemman välillä pidetään tärkeänä. Tällainen sidos puuttuu puhuttaessa uusperheistä, adoptiosta sekä lastensuojelun sijoituksista, jolloin oikean perheen muodostuminen voi olla ongelmallista. (Ritala-Koskinen 2001, 54–55.)

4.1.2 Juridinen ulottuvuus

Lapsen ja vanhemman välinen suhde, oikeudet ja velvollisuudet ovat lain mukaan määritellyt, jolloin täytyy tietää kuka on lapsen isä ja äiti. Avioliitossa elävän perheen kohdalla tilanne on selvä, ellei sitä kiistetä. Jos lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella, lapsen isä on erikseen määriteltävä joko isyyden tunnustamisen kautta tai oikeudessa.

Lapsella on oikeus vanhempiinsa ja nykyään lapselle on perintöoikeus molempien vanhempien, sekä heidän sukulaistensa jälkeen, oikeus molempien vanhempien sukunimeen sekä oikeus saada elatusta ja kasvatusta molemmilta vanhemmilta. Lisääntyneiden avioerojen myötä on tärkeää määritellä lapsen suhde vanhempiinsa myös eron tullessa. Vuonna 1984 voimaantulleen lain mukaan lapsella on oikeus saada hoivaa molemmilta vanhemmilta, riippumatta siitä onko lapsi syntynyt avo- vai

avioliitossa tai asuvatko vanhemmat yhdessä vai erillään. Lapsen etua painotetaan lainsäädännössä ja tämän myötä lapsella on myös oikeus tavata muualla asuvaa vanhempaansa. (Ritala–Koskinen 2001, 56.)

Sijaisperheessä elävän lapsen tilanteessa tulee ottaa siis huomioon, että lapsella on oikeus tavata biologisia vanhempiaan, ellei sitä ole erityisyydestä kielletty kiireellisen sijoituksen alkaessa. Sijaisperheelle lapsi saattaa olla rakas ja hänen saatetaan kokea täyspäisenä perheenjäsenenä. Erityisesti pitkäaikaisissa sijoituksissa, jolloin lapsi saattaa elää sijaisperheessä vauvasta täysi-ikäisyyteen asti, jolloin lapsi saattaa tuntua ikiomalta, vaikka vanhemmuus ei olekaan biologinen. Sijaislapsi ei kuitenkaan ole juridisesti perheen lapsi, sillä juridinen vanhemmuus voidaan toteuttaa vain adoption keinoin (Ritala–Koskinen 2001, 57).

4.1.3 Sosiaalinen ja psykologinen ulottuvuus

Nämä kaksi ulottuvuutta liittyvät toisiinsa, jolloin puhutaan vanhempien ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta ja suhteista elämässä. Sosiaalisesta vanhemmuudesta puhutaan kun vanhemmat hoitavat velvollisuutensa lapsen huolenpidosta ja hoivasta, joka vaatii oikein toteutuakseen ja toimiakseen molempien osapuolten innokkuutta vuorovaikutukseen. Psykologisella suhteella tarkoitetaan enemmän tunteita ja sitä kenet lapsi tunnetasolla kokee vanhemmakseen. Tämä on tärkeä asia ottaa huomioon lapsen näkökulmasta, koska sillä on todettu olevan vaikutusta lapsen kasvuun ja kehitykseen. Tällöin lapsen ”oikea vanhempi” ei enää ole niin yksinkertaisesti määritelty asia, sillä psykologisen ulottuvuuden mukaan on lapsesta riippuvaa, kenet hän hyväksyy vanhemmaksi. Tässäkin tilanteessa voidaan avioerojen ja adoptioiden lisäksi pohtia huostaanottoja ja perhesijoituksia, jolloin saattaa syntyä sosiaalisia ja psykologisia suhteita, vaikka biologinen side puuttuu. (Ritala–Koskinen 2001, 58–59).

Uusi aikuinen ei ole automaattisesti uusi vanhempi lapselle, mutta traumaattisista oloista tullut lapsi, erityisesti pitkäaikaisesti sijoitettu saattaa kokea ympäristön turvallisuuden ja saamansa hoivan ja huomion niin merkittävänä rakkauden ja kiintymyksen osoituksena, että hän pitää sijaisvanhempiaan enemmän ”oikeina” vanhempina kuin biologisia vanhempiaan. Tämän vuoksi perhesijoituksissa pyritään siihen ja pidetään tärkeänä sitä, että sijoitettu lapsi tapaisi mahdollisuuksien mukaan

biologisia vanhempiaan, jotta psykologinen side heihin säilyisi vahvana. Lastensuojelussa on kuitenkin tilanteita, jolloin lapsen on parempi olla tapaamatta biologisia vanhempiaan tai se voi myös olla juridisesti kielletty. Lapsen toinen vanhempi voi olla esimerkiksi kuollut ja toinen vanhemmista tehnyt niin vakavan rikoksen, että on vankilassa. Vanhemmille voidaan myös asettaa lähestymiskielto, mikäli sen todetaan olevan lapsen edun mukaista.

4.2 Kasvatus ja vanhemmuus

Lasten kasvatus on vanhemman vaikutusta lapseen, mutta se ei ole kuitenkaan yksisuuntaista, sillä myös lapsi kasvattaa vanhempiaan. Lapsi omaa jo syntymästä lähtien omia persoonallisia piirteitä, joita lapsi oppii myös ympäristöstään ilman tietoista opettamista. Tiettyihin seikkoihin ei siis voi vaikuttaa jotain tiettyä kasvatustapaa käyttäen. (Virkki 1994, 27.)

Lapsen kehityksen kannalta koti on lähin ja tärkein kehitysympäristö, jolla on vaikutusta myös myöhempään elämään. Tämä aiheuttaa ristiriitoja esimerkiksi päivähoiton piirissä, sillä nykyisin on yleistä, että lapset viettävät huomattavia aikoja päiväkodissa, vaikka tärkein ympäristö olisi koti. Nyky-yhteiskunta on muodostunut melko urakeskeiseksi ja nykyisin yhä harvempi äiti jää kotiäidiksi. Jotkut päivähoiton ammattilaiset ovat sitä mieltä, että kasvatustavoitteet siirtyvät liikaa vanhemmilta ammattilaisille. (Eirola, Friis & Mannonen 2004, 17.) Aina omassa kodissa saatava kasvatus ei kuitenkaan riitä ja esimerkiksi sijaislapsen biologinen koti ei ole riittävän hyvä, jotta sitä voitaisiin pitää lapsen tärkeimpänä kehitysympäristönä, jonka vuoksi uuteen perheeseen sijoittaminen on lapsen kannalta parempi vaihtoehto kuin omassa kodissa eläminen.

Perhe on yhteisö, jossa toisista välitetään, toisia tuetaan ja turvataan. Perheellä voisi sanoa olevan viisi perustoimintaa, joita ovat tunteiden hoitaminen, perheenjäsenten sosiaalistaminen, perheen terveydestä huolehtiminen, suvun jatkaminen ja taloudellisesta hyvinvoinnista huolehtiminen. Toimivassa perheessä vanhemmat osaavat antaa riittävästi lämpöä ja ymmärrystä lapsille ja perheen asioista pystytään keskustelemaan avoimesti. Yksinkertaiset asiat kuten arkipäiväinen toiminta ja vuorovaikutus tulisi olla kunnossa, sillä ne ovat lapsen kehityksen perusta, joka luo

pohjaa elämälle ja tulevaisuudelle. Kaikki nämä edellä mainitsemani kriteerit vaikuttavat itsestään selviltä, mutta kaikilta perheiltä perustoimintojen ylläpitäminen ei luonnistu. Kriisisijoitukseen joutuva lapsi on usein jäänyt ilman perheen yhteisöllisyyttä ja välittämisen sekä turvallisuuden tunteita. Sijaisperheillä on siis paljon annettavaa sijaislapsille ja mielestäni perheen tärkeydestä ja kasvatusympäristöstä, sekä kodin tärkeydestä olisi keskusteltava perheen biologisten lasten kanssa, jolloin heidän olisi mahdollisesti helpompi ymmärtää vanhemmilta ja myös heiltä vaadittavaa huomiota sijaislasta kohtaan. (Eirola, Friis & Mannonen 2004, 21.)

Ennen vanhaan lapset hoidettiin kotona ja vanhemmilla oli kaikki kasvatusvastuu. Tämän päivän yhteiskunta on muuttunut niin teollistumisen kuin kaupungistumisen myötä, ja nykyään perheillä on tarjolla lastenhoitopalveluita, mutta silti vastuu kasvatuksesta on vanhemmilla. Työn- ja perhe-elämän yhteensovittaminen saattaa olla raskasta ja palvelut ovat siksi tarpeellisia. Koska koti on tärkeä ympäristö pienelle kehittyvälle, yhteiskunta pyrkii edistämään ja ylläpitämään vanhempien kykyä selviytyä hoito- ja kasvatustehtävistä (Eirola, Friis & Mannonen 2004, 16–17). Vuonna 2005 Kansainvälisen yhteiskuntatieteellisen tutkimusohjelman ISSP:n tekemä työorientaatiotutkimus paljasti, että erityisesti suomalaiset lapsiperheet haluavat käyttää enemmän aikaa perhe-elämään. Suomessa suurin osa äideistä ja isistä käy töissä, joka on perusteltua jo taloudellisesti, jonka vuoksi perheen yhteinen ajankäyttö vähenee. (Järventie, Lähde & Paavola 2006, 224–227.)

4.3 Koti ja perhe kasvuympäristönä

Koti kasvuympäristönä on merkittävä asia yksilön sosiaalisen kehityksen kannalta. Kasvuympäristöllä on erityisen suuri merkitys lapsuudessa, jolloin tapahtuu nopeaa kasvua ja kehitystä. Tämä kehitys vaatii kuitenkin, että koti ja ympäristö ovat pysyviä ja jatkuvia piirteitä. On myös tärkeää, että perhe on ehyt, sillä muutokset, kuten avioerot voivat aiheuttaa häiriöitä lapsen kognitiivisessa, emotionaalisessa ja sosiaalisessa kehityksessä. Eheydellä tarkoitetaan myös perheen sisäistä ilmapiiriä eli perheen välisiä ihmissuhteita, ja kasvatusperiaatteita, jotka vaikuttavat lapsen ja vanhempien välistä suhdetta. Lapsen kannalta hyvä perhe on tasapainoinen ja turvallinen, jossa ihmissuhteet ovat toimivia ja kanssakäyminen on avointa ja luottamuksellista.

(Harmainen & Ruoppila 1984, 3–5.)

Pieni lapsi on herkkä ympäristön vaikutuksille ja reagoi uskomaamme pienempiin asioihin. Olemme tietoisia siitä, että vanhempien päihteiden käyttö luovat vaikutteita, jotka vaikuttavat lapsen kehitykseen. Pieni lapsi ei pysty vielä ilmaisemaan tarpeitaan suullisesti, mutta hänen aistinsa ovat vahvoja ja vauvat ovat hyvin tarkkaavaisia. Katsekontaktin luominen vauvan ja vanhemman kanssa on ensiluokkaisen tärkeä, jotta lapsen tunne-elämälle syntyy pohja. Pieni lapsi ei selviä yksin ja takertuu siksi vanhempiinsa tai huoltajaansa. On tärkeää, että vanhemmat osoittavat herkkyyttä ja kuuntelevat lapsen tarpeita, jotta lapsi pystyy kiinnittymään turvallisesti vanhempiinsa, sekä myöhemmin muihin läheisiin. Pahoinpitelyn kohteeksi joutunut pieni lapsi kohtaa vaikeuksia kiintymisessä, sillä turvallisuuden kohteet eli vanhemmat, ovatkin tulleet pelon lähteiksi. Pahoinpitely voi olla fyysistä, seksuaalista, kemiallista kuten lääkkeiden tai alkoholin antaminen tai psyykkistä, kuten uhkailua. Passiivista väkivaltaa on esimerkiksi yksin jättäminen tai ruuatta jättäminen. Tällaiset tapahtumat aiheuttavat kiintymyksen menetyksen, joka aiheuttaa pitkäaikaisiakin vaikutuksia lapsen kehitykseen hidastamalla sitä, aiheuttaen myös epäsosiaalisuutta ja mahdollista rikollisuutta myöhemmässä elämässä. (Virkki 1994, 29–31.)

Perhe kehittyy elämänkulun aikana elämänvaiheiden mukaan. Lapsen syntymä, vauva- ja leikki-ikä ja esimerkiksi murrosikä ja nuoren pikku hiljaa tapahtuva erkaantuminen perheestä horjuttavat perheen tasapainoa. On tärkeää, että perheessä säilyy hyvinvointi ja ilo, vaikka elämäntilanteet ja muutokset arjessa välillä horjuttaisivat. Perheelle on ominaista välittäminen ja yhteenkuuluvuus, sillä perhe on usein hyvin tiivis yhteisö. Puhutaan perheen viidestä perustoiminnosta, joita ovat perheen tunteiden hoitaminen, perheenjäsenten sosiaalistaminen, perheen terveydestä huolehtiminen, suvun jatkaminen ja taloudellisesta hyvinvoinnista huolehtiminen.

Perhe ja vanhemmuus eivät ole helppo asia ja se saattaa vaikuttaa puolisoiden väliseen suhteeseen negatiivisesti. Perheen toimivuudelle on kuitenkin tärkeää, että puolisoiden välit ovat toimivat ja he pystyvät osoittamaan lapsille riittävästi rakkautta ja turvaa. Lapselle toimiva perheyhteisö on merkittävä, sillä hän kasvaa ja kehittyy siinä ympäristössä ja sen perusteella luo pohjaa omalle elämälleen ja tulevaisuudelleen. Arkipäivän toiminta ja vuorovaikutus ovat tavallisia asioita, mutta niiden merkitys on huomattavan tärkeä. (Eirola, Friis & Mannonen 2004, 20.) Myös perheen keskinäiset suhteet ovat tärkeitä pienille lapsille. Niin pieni, kuin isompikin lapsi tarvitsee rakkautta, ravintoa, suojaa, joita hän saa perheestään. Lisäksi hän oppii oman arvonsa,

yhteistyötaitoja, itsehillintää, uusia taitoja ja ongelman ratkaisua. Nämä vaikuttavat myös lapsen mielenterveydelliseen kehitykseen. (Eirola, Friis & Mannonen 2004, 35.) Lapsi ja lapsen etu vaativat tietynlaisen perheen ympärilleen. Perhe on lapselle luonnollinen kasvuympäristö, joka tukee lapsen tasapainoista kehitystä ja luo mahdollisuudet tärkeille ihmissuhteille. (Nätkin & Vuori 2007, 49.)

4.4 Sisaruus

Sisarusten välinen suhde on usein tasa-arvoisempi kuin vanhempien ja lasten väliset suhteet. Sisaruussuhteissa yksilö on herkimmillään ja omana itsenään ja sisarusten välillä tulee esille ihmissuhteisiin liittyvien tunteiden kirjo. Vaikka sisarukset tuovat turvaa ja tukea, myös kilpailu ja jatkuva taisteluasetelma vaikuttaa olevan totuudenmukaiseksi muodostunut yleistys. (Järventie, Lähde & Paavola 2006, 247.)

On tutkittua, että sisarukset tuovat läsnäolollaan vakautta ja jatkuvuutta sijoitukseen ja samalla helpottavat lapsen oloa ja hyvinvointia. Lasten omia mielipiteitä sisaruussuhteista kysytään harvoin, vaikka on tiedossa, että sisarukset ovat erittäin tärkeitä sijoitetuille lapsille esimerkiksi tuenantajana. Sijaissisaruus- suhteen kehittyminen ottaa aikaa, eikä se kaikkien kohdalla toimi. Jotkut sijoitetut lapset kiintyvät sisaruksiin, kun taas joillekin lapsille sisaruussuhteet olivat vihamielisiä tai etäisiä. (Kosonen 2007, 4.)

Sijaissisaruudesta ja sen merkityksestä puhutaan perhehoidossa edelleen liian vähän, vaikka se on ollut Suomessakin viime vuosina enemmän esillä. Sijaissisaruus merkitsee sijaisperheen omille lapsille aina uudenlaista roolia ja vanhemmille lapsille useimmiten myös vastuuta ja tehtäviä. Lapset voivat toimia apukasvattajina, usein ainakin esimerkkinä ja käytöstapojen opettajina. Jos sijoitus herättää paljon tunteita sijoitettavassa lapsessa, herää tunteita sijaisperheessä jo olevissa lapsissa uuden lapsen tullessa perheeseen. Hekin tarvitsevat ymmärrystä ja huomiota sekä tukea uudessa tilanteessa erilaisine tunteineen. Kaikki tämä tuli esille sijaissisaruutta käsittelevässä työpajassa perhehoidon päivillä Tampereella. Jo esittäytymiskierroksella nousivat esiin niin haasteet, monet myönteiset kokemukset kuin sijaissisaruuteen liittyvät lasten ja sijaisvanhempien monet tunteet.

Tutkimusten mukaan sijaissisaruus lisää sijaisperheiden biologisten lasten sosiaalisuutta, avoimuutta ja empatiakykyä. Sijaissisarouden myötä heidän maailmankuvansa laajenee. He joutuvat kohtaamaan erilaisuutta, mutta samalla he saavat mahdollisuuden oppia ymmärtämään sitä.

Sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden vastuulla onkin varmistaa, etteivät sijaissisarusten omat tarpeet ja tunteet jää huomiotta ja etteivät he ota liikaa vastuuta sijoitetusta lapsesta. Tutkimuksissa heidän on todettu kantavan huolta ja huolehtivan sijoitetusta lapsesta myös koulussa ja kaveripiirissä, vaikka eivät aina tiedäkään, mistä asioista kodin ulkopuolisille voi puhua. Sijaisperheiden biologisten lasten reagointi sijoitetun lapsen tuloon ja sijoituksen aiheuttamiin muutoksiin on yksilöllistä. Mm. lapsen persoonallisuus, muutosten yllätyksellisyys ja lapsen mahdollisuus vaikuttaa ja hänen muuttuneessa elämäntilanteessa saama tuki ja turvallisuuden tunne vaikuttavat lapsen kokemukseen ja reagointiin. Tutkimuksissa on tullut esiin, että erityisesti ristiriita- ja kiusaamistilanteissa sijaissisarukset kokevat saavansa tukea liian vähän. He toivovat myös sosiaalityöntekijöiltä enemmän huomiota ja aikaa. (Hakkarainen 2007, 6.)

Vanhempien ja lasten välisen vuorovaikutuksen tärkeyttä korostetaan, mutta myös sisaruussuhteiden vaikutus elämään on huomioon otettava asia, sillä se vaikuttaa suuresti henkilön kehitykseen. Sisaruussuhteiden avulla lapsi rakentaa itsetuntoa, minäkuvaa, omaa tunne-elämäänsä ja yleisesti tapaa ottaa askel maailmaan. Sisarukset ovat usein niitä ensimmäisiä ystäviä ja samalla vihollisiakin, mutta heihin on helppo peilata itseään ja vertailla itseä. Sisarusten avulla oppii jakamaan asioita ja ymmärtämään mikä on oikeudenmukaista ja mikä ei. Sääntöjen oppiminen ja omat mielipiteet on helpompi opetella sisarusten kautta kun vanhempien käskyjä kuuntelemalla. Sisaruus on aina pysyvä, eikä sitä voi katkaista kuten ystävyssuhdetta. (Kaulio & Svanvig 2006, 8.)

Sisaruussuhde voi olla myrskyisäkin, mutta usein se on elämän pisin ihmissuhde, jonka vuoksi sen laadulla on väliä. Lasten väliset suhteet vaikuttavat koko lapsuuteen, mutta myös siihen, millaisia aikuisia sisaruksista kasvaa. (Parker & Stimpson 2004, 12.) Esikoinen joutuu väistämättä jakamaan huomiota pienokaisen syntyessä perheeseen. Esikoisesta saattaa tuntua, että kaikki vain puhuvat vauvasta ja kun esimerkiksi sukulaiset vierailevat he tulevat katsomaan vauvaa ja kaikki tapahtuu vauvan ympärillä.

Esikoinen saattaa samaan aikaan tuntea sekä vihaa, että rakkautta uutta tulokasta kohtaan. Kuopus halutaan useimmiten pitää pienenä mahdollisimman pitkään, eikä hän joudu kokemaan samanlaista huomiotta jäämistä kuin esikoinen. Hän ei joudu kilpailemaan huomion saamisesta ja sylistä. Kun perheeseen syntyy kolmas lapsi, kuopus joutuu siirtymään isosisaruksen paikalla, mutta hänen roolinsa ei ole kuitenkaan sama kuin esikoisen. Hän jää kahden keskelle ja joutuu ikään kuin etsimään omaa paikkaansa perheessä. (Kaulio & Svennvig 2006, 27.)

Lapset ovat taitavia havaitsemaan ja aistimaan ympärillä tapahtuvia asioita. Omien perheenjäsenten käytös paljastaa herkästi lapselle, miten he suhtautuvat tätä kohtaan. Lapsi toteuttaa tämän perusteella itseään ja päättää pidetäänkö häntä esimerkiksi hyväksyttynä, jonka vuoksi vanhempien on tärkeä tiedostaa sanansa ja liikkeensä. Jos lapsi kokee itsensä torjutuksi, se jättää mahdollisesti syvät arvet itsetuntoon sekä lisäksi häpeän tunteen. Lapsella saattaa tämän vuoksi esiintyä myös fyysisiä oireita kuten vatsakipuja, hengenahdistusta tai jännitystiloja. Lapsi saattaa nukkua myös yli tarpeellisuuden, sillä kokee unen pakopaikkana elämäntilanteesta. (Kaulio & Svennvig 2006, 66.) Myös sijaislapsilla on havaittu ongelmia nukkumisessa, joista juuri tämä uni pakopaikkana on tuttu piirre. Lapselle unesta voi tulla pako paikka ikävästä arjesta ja silloin hän kokee olevansa turvassa pahalta, eikä hänen tarvitse tuntea pelkoa.

4.5 Tunteiden kirjoa sisaruudessa ja sijaissisaruudessa

Kun perheeseen syntyy uusi lapsi, esikoinen joutuu väistymään hieman sivuun. Erityisesti alle 2-vuotias lapsi on vielä riippuvainen äidistä ja saamastaan huomiosta, jolloin hän saattaa kokea itsensä hylätyksi, syrjäytyneeksi uuden sisaruksen tultua kuvioihin. Yhteiset tekemiset vähenevät ja esikoinen joutuu tekemään itse enemmän aloitteita yhdessä oloon äidin kanssa. (Parker & Stimpson 2004, 15.) Sama kuvio on verrattavissa siihen, kun sijaisperheeseen tulee uusi lapsi. Usein käy niin, että huomio kiinnittyy aluksi paljon uuteen lapseen ja hänen hoivaamiseensa. Tällöin on normaalia, että lapsi kokee uuden lapsen kilpailijana tai jopa vihollisena. Hieman vanhemmat lapset, kuten 5–vuotiaat, ovat jo itsenäisempiä eikä heidän tarvitse saada läheisyyttä ja syyliä tietääkseen olevansa turvassa. Tällöin pienempi sisar ei tunnu niin suurelta huomionvarastajalta ja hänen hyväksyminen perheeseen on helpompaa esikoisellekin. (Kaulio & Svennvig 2006, 13.)

On myös hyvä kertoa lapselle, että on täysin sallittua tunteita välillä vihaa ja mustasukkaisuutta uutta lasta kohtaan, eikä suinkaan moittia lasta negatiivista tunteistaan, koska se lisää herkästi lapsen loukkaantumista. On tärkeää, että lapsi tietää, että kielteisiäkin tunteita saa ja pitää näyttää kotona ja niistä on hyvä keskustella avoimesti, etteivät ne jää mieleen kasautumaan ja purkaudu myöhemmin voimakkaampana. (Parker & Stimpson 2004, 28.)

Mustasukkaisuus on yleisesti kaikissa sijaisperheissä esiintyvä tunne, joissa lapsia on useampi. Sijaisperheet on valmennettu suojelemaan ja hoivaamaan lasta sekä sitoutumaan siihen, että heidän tulee olla lapselle luotettava ja rakastava aikuinen tarvittaessa koko elämän ajan. (Back- Hakkarainen & Kiianmaa 2008, 130). Sijoitettu lapsi on kokenut menetyksiä ja useimmilla on kokemuksia hoidon laiminlyönnistä sekä kaltoinkohtelusta. Tällainen lapsi tarvitsee luotettavan aikuisen ja alun uuden kiintymyssuhteen luomiselle. (Hakkarainen & Kiianmaa 2008, 128). Vanhemmat tarvitsevat aikaa uuden lapsen kanssa luotavaan kontaktiin ja se aiheuttaa kilpailua vanhemmuuden ja rakkauden huomiosta ja suosionosoituksista. Samaa sukupuolta olevilla, saman ikäisillä sekä perheen pienimmillä lapsilla sisaruskateutta esiintyy eniten. (Laurila 1993, 163.)

Häpeä on tunne, joka jää helposti alitajuntaan. Lapsena kuullut nöyryytykset ja vertailutilanteet saattavat jäädä lapsen mieleen pitkäksi aikaa, jolloin aikuisena kuulemat kehut ovat vaikeita ottaa vastaan. Voi olla jopa niin, että lapsena nöyryytetyksi tullut vähättelee itseään ja pitää onnistumisia sattumina, jolloin olisi tärkeää oppia tuntemaan ylpeyttä ja unohtamaan häpeä ja piilottelu. (Kaulio & Svennig 2006, 71.) Temperamenttia pidetään synnynnäisenä, muuttumattomana, mutta persoonan kehittymiseen vaikuttaa kuitenkin perheen olosuhteet, ihmissuhteet sekä taloudellinen ja sosiaalinen tilanne.

Lapset vertailevat itseään toisiin lapsiin, mutta myös vanhemmat vertailevat lapsiaan, joka voi huonosti toteutettuna aiheuttaa epäoikeudenmukaisuuden tunteita sisaruksissa ja aiheuttaa kiukun tunteita. Liika vertailua esimerkiksi toiseen sisareen ei ole hyvä, sillä lapsi saattaa kokea itsensä huonoksi ja kelpaamattomaksi, joka taas vaurioittaa itsetuntoa. (Kaulio & Svennig 2006, 90–93.) Sijaisperheissä on hyvä ottaa huomioon, että erot omien ja sijaislasten käyttäytymisessä sekä erilaisissa suorituksissa voivat olla

merkittäviä. Vertailu ei ole suvaitsevainen kasvatukseen, sillä jokainen lapsi tarvitsee kokemuksen omana itsenä hyväksyttynä olona. Sijaislapsena olevalle hyväksyntä on ehdottoman tärkeää traumaattisten kokemusten jälkeen. (Laurila 1993, 167.)

Sisarusten parissa esiintyy usein kateutta, ja useimmissa muissakin tilanteissa toisen tilanne tuntuu aina olevan parempi kuin oma, tai toisen hiukset kauniimmat kuin omat. Kateus on tunne, jota harvoin halutaan myöntää. Se on kuitenkin ohimenevä tunne, eikä suinkaan osa kenenkään persoonallisuutta. Adoptiossa ja laitoshoidossa pyritään siihen, että sisarukset pidetään sijoituksen aikana yhdessä, koska he ovat silloin toistensa turvana. Kaikki meistä haluavat paikoitellen huomiota ja tuntevat kateutta. Myös aikuiset haluavat tulla nähdyiksi ja kuulluiksi. ”Oleminen on havaituksi tulemista”. (Kaulio & Svennig 2006, 109.) Sijaiskotilapsi tarvitsee myös usein alkuvaiheessa paljon huomiota sekä parannusta materiaaliin asioihin, kuten uusia vaatteita sekä käyttötavaraa. Tässä vaiheessa vanhempien olisi hyvä muistaa myös biologisia lapsia ostamalla heillekin jotain pientä. (Laurila 1993, 164.)

Joskus on tilanteita, jolloin uuden tulokkaan saapuminen vetää lapsen hiljaiseksi. Lapsi ei aiheuta harmia, ei riitoja tai ole muutenkaan äänekkäs. Hiljaisuuteen ja vetäytyvään lapseen ei reagoi yhtä herkästi kuin äänekkääseen, mutta vanhempien olisi tärkeä kiinnittää huomiota, jos lapsi vetäytyy omiin oloihinsa. (Parker & Stimpson 2004, 44). Syrjäytyminen on mahdollista ja osa lapsista pitää katkeruuden tunteita sisällään, kun taas toiset ovat hyvin suorasukaisia ja jopa aggressiivisia uutta tulokasta kohtaan. (Laurila 1993, 164).

Sisarukset elävät toistensa kanssa ja samalla heidän ikänsä muuttuu, asenteet ja arvot muuttuvat. Riidat ovat väistämättömiä ja usein sisarukset aiheuttavat kiusaa toisilleen myös tahallaan kiusoitellen ärsyttääkseen heitä. (Kaulio & Svennig 2006, 137.) Sisaruussuhde kuitenkin on ja pysyy. Vaikka se tuntuisi taistelukentältä, sisar pysyy aina sisarena, vaikka häntä ei haluaisikaan hyväksyä. Suhteet sisko- ja velipuoliin voivat toimia hyvin, mutta monet lapset kokevat kuitenkin vaikeaksi siirtymisen uuteen perhetilanteeseen ja siksi riitoja esiintyy helposti. Ajan myötä suhteet kuitenkin kehittyvät ja uudet tavat tulevat tutummiksi, jolloin myös sisarusten välinen aggressiivisuus vähenee. (Parker & Stimpson 2004, 261.)

Sijaislapsi tuo perheeseen muutoksia ja perheen keskinäinen dynamiikka saattaa joutua koetukselle. Sijaisperheissä on useimmiten myös perheen omia, biologisia lapsia ja

tämän vuoksi tunnekuohut huomion ja rakkauden tasajaossa ovat tilanteeseen kuuluvia. Sijoituksen alussa ja jo hyvissä ajoin ennen sitä on tärkeä alkaa valmistaa lasta uuden sisaren tuloon. Omille lapsille on hyvä tehdä selväksi, että heitä rakastetaan ja uutta tulokasta opetellaan hyväksymään ja rakastamaan. Biologisen lapsen on merkittävää oivaltaa, että vaikka vanhempien rakkaus uutta tulokasta kohtaan kasvaa, se ei vähennä heidän rakkautta häntä kohtaan. (Laurila 1993, 161.)

Vaikka muutos sijaislapsen saapuessa on suuri, perheen omalla lapsella tulisi olla mahdollisuus jatkaa elämää mahdollisimman muuttumattomana. Lapselle on tärkeää saada pitää oma ympäristö ja omat tavarat itsellään. mutta jakamisen ja vuorottelun taitoja on myös hyvä opettaa. Perheen pienin on kuitenkin usein tottunut perheessä olemaan etuasemassa tietyissä asioissa ja lapsen kannalta olisi hyvä, ettei näihinkään asioihin tulisi liian suuria muutoksia liian lyhyessä ajassa. Omia lapsia ei saa myöskään syyllistää heidän käyttöksensä vuoksi esimerkiksi perheen tarjoaman hoidon tasoon nähden, sillä kielteisistä tunteista on tärkeä voida keskustella. (Parker & Stimpson 2004, 70–71.)

Lapsille tulee antaa aikaa ja kärsivällisyyttä, jotta uudet ihmissuhteet pääsevät muuttumaan lämpimämmiksi. Selvää suosimista tulee välttää, koska se lisää lasten keskuudessa aina riitaisuutta. Uusperheen tulee myös tiiviisti pitää perhettä koossa, sekä järjestää yhteistä tekemistä, jotta lapsi kokee kuuluvansa perheeseen. On myös tärkeää muistaa, että lapsella on yhdet ainoat oikeat vanhemmat, eivätkä uusvanhemmat ole korvikevanhempia. Aikuisten tulee hyväksyä ja kunnioittaa lapsen tunteita ja ihmissuhteita. (Parker & Stimpson 2004, 270.)

5 HAASTATELTAVIEN AJATUKSIA SIJAISPERHEEN BIOLOGISENA LAPSENA ELÄMISESTÄ

Aloitin haastatteluni esittämällä kysymyksiä haastateltavien perheestä ja sen jäsenistä, jonka tarkoituksena oli saada kuva siitä, mieltävätkö biologiset lapset myös sijaislapset perheenjäseniksi. Lisäksi ajattelin tämän olevan rento aloitus ja johdattelu haastattelun pääaiheeseen. Haastattelut etenivät sijaisperheeksi ryhtymisen ja sijoitusprosessin kautta tunteisiin ja kokemuksiin sijaissisarudesta.

Vastauksissa korostui vanhempien päätösvalta ja lapsen huomioiminen ikätason mukaisella tavalla sijaisperheeksi ryhtymisen harkintavaiheessa. Itse sijoitusprosessia pidettiin enimmäkseen jännittävänä tapahtumana, joka herätti perheissä keskustelua vaihtelevasti. Haastateltavat antoivat pääasiassa positiivisen ja luonnollisen kuvan sijaissisarudesta. Sijaissisaruus koettiin enemmänkin normaalina auttamisena, kuin vastuullisena taakkana, mutta myös tässä kohtaa totesin iällä olevan merkitystä sijaissisaruus-suhteisiin, sekä intensiivisyyteen sijaislapsen ja biologisen lapsen välillä. Selvitin myös sijaisperheen biologisten lasten kokemusta vanhemmilta saatavasta huomiosta sijoituksen aikana ja lisäksi yksi tärkeimmistä tutkimukseni tarkoituksista oli selvittää biologisten lasten saama tuki ja sen riittävyys, jossa on sekä omasta, että haastateltavien mielestä kehitettävää.

Seuraavassa tuon esille tutkimukseni keskeisemmät tulokset haastattelussa käyttämieni teemojen kautta. Olen käyttänyt melko runsaasti suoria sitaatteja haastatteluista, sillä mielestäni ne tuovat parhaiten näkyviin haastateltavien tuntemukset ja kokemukset ja näin samalla rikastuttavat tutkimuksen antia. Analyysissä ja sen raportoinnissa käyttämäni sitaatit ovat suoria lainauksia lasten sanomisista, mutta lasten kommentoissa olevat nimet on muutettu. Osa haastatteluista oli melko nuoria perheen ryhtyessä sijaisperheeksi, jonka vuoksi osan kohdalla esiintyi muistamattomuutta tai epätietoutta haastateltavista asioista liittyen. Avustavien kysymysten avulla koin kuitenkin saaneeni riittävästi informaatiota jokaiselta haastateltavalta.

5.1 Alkühämmennyksestä sijaisperheen arkeen

Haastateltavilta tiedusteltiin, millaiselta sijaisperheeksi ryhtyminen tuntui ja miten se on vaikuttanut heidän perheensä arkeen. Tarkoituksena oli selvittää millaisin mielin biologiset lapset suhtautuivat sijaislapsiin ja millaisia tunteita alkutaipale ja vaihtuneet sijaislapset ovat heissä herättäneet. Yhtenä merkittävänä asiana haastateltavat kokivat sijaisperheeksi ryhtymisen alkuvaiheen. Taustatiedon mukaan kaikki Tampereen päivystävät sijaisperheet ovat käyneet sijaisvanhempia varten järjestetyn PRIDE -koulutuksen, mutta silti suurin osa haastateltavista ei ikänsä puolesta tai muuten vain muistanee tai olleet tietoisia sijaisperheeksi alkamisen ajankohdasta tai vanhempien saamasta koulutuksesta.

Kai ne on käyny, sillai et me ei olla tiedetty. (11 v.)

Kuten jo aikaisemmin tutkimuksessani esitin sijaislapsen tulo vaikuttaa koko perheeseen ja vaatii sopeutumista myös perheen biologisilta lapsilta. Tämän vuoksi vanhempien vastuulla on muistaa ylläpitää avointa keskustelua lasten kanssa ja muistaa myös ottaa huomioon omien lastensa mielipiteet. Lähes kaikissa perheissä vanhemmat olivat valmistelleet lapsia sijaisperheeksi ryhtymisessä kertomalla etukäteen sijaisperheydestä ja kuulostelleet heidän mielipiteitä asiasta. Tutkimuksesta kuitenkin ilmeni, että osalta lapsista ei ollut kysytty mielipidettä ja sijaisperheeksi ryhtyminen tapahtui vanhemman päätöksestä ja oletuksesta, että asia on koko perheen hyväksyttävissä. He myös mainitsivat, että sijaisperheeksi ryhtymisestä ei ollut puhuttu paljoa etukäteen ja sijaisperheen arki vain yhtäkkiä alkoi

No ei se niinku kauheesti kyselly sillee tai se varmaan oletti et tää on iha ok.
(15-v.)

No must se oli iha sillee jotenki vähä outoo ku yhtäkkiä vaan tuli joku muu tänne mut sitte ku tajus sen et oikeesti et ne tarvii sitä apua ja tällai niin oli se sit iha kivaa. (15-v.)

Kokemani mukaan haastateltavat eivät olleet kuitenkaan katkeria vanhemmilleen ja kaikki haastateltavat olivat lähteneet myönteisin mielin mukaan sijaisperheenä elämiseen. Useimpien mielestä ajatus vieraista lapsista omassa kodissa tuntui alkuun

oudolta, mutta samalla myös mielenkiinto ja uusien, erilaisten lasten tapaaminen kiinnostivat. Lähes kaikki haastateltavat olivat kiinnostuneita lapsista, kokivat apuna olemisen tärkeän merkityksen ja tykkäsivät muutenkin auttaa erityisesti pienen lapsen perushoitotilanteissa, joka varmasti vaikutti positiiviseen asenteeseen sijaisperheeksi ryhtymistä kohtaan.

Joo, yleensä mää öö ku äiti menee hakee postin tai menee kauppaa ni mä oon niistä huolehtimassa. (15-v.)

No ei oikeestaan sekää mutta emmä oikee tiiä. Ei vaa innosta oikee enää että rampkaa niinku jotai lapsia täällä. (17-v.)

Haastateltavat kertoivat, että olivat leikkineet ja viihdyttäneet uutta lasta tai ainakin esittäytyneet perheeseen tulleele sijaislapselle heti ensitapaamisella. Tulotilanteita he pitivät henkilöistä ja tilanteista riippuvina. Haastatellut mainitsivat sijaislasten olevan aluksi varovaisia ja arkoja sekä ihmetteleväisiä tulotilanteissa. Kaksi haastateltavaa mainitsi jännittävimmäksi asiaksi sijoitusprosessissa sen vaiheen, kun perhe on päivystysvuorossa ja puhelua mahdollisesta sijoituksesta vasta odotetaan.

Aina ku kuuluu se soittoääni niin sydän menee kurkkuun. (12-v.)

Sijaisperheen alkuvaiheen selvityksen jälkeen puhe siirtyi luontevasti sijaisperheen arjen pariin. Perusarki oli lähes poikkeuksetta pysynyt haastateltavien mielestä samanlaisena ja kotona pystyi alkuvaiheen jännityksen laannuttua olemaan omana itsenään samalla tavoin kuin ennen sijaisperheeksi ryhtymistä. Muutoksia kuitenkin löytyi haastattelun syventyessä ja esiin nousevimpia asioita oli lapsimäärän lisääntymisestä luonnollisesti johtuva vilkkaampi ja aktiivisempi ympäristö uusine leikkikavereineen, jonka erityisesti nuoremmat haastateltavat näkivät positiivisessa valossa. Muutoksia ei ylipäätään nähty häiritsevinä asioina, vaan haastateltavat löysivät niille myös positiivisia merkityksiä.

No ei oo tylsää, koko ajan on vauhdikasta. (13-v.)

Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet mainitsivat sijaisperheenä toimimisen vaikuttaneen perheen yhteisiin lomamatkoihin, jotka olivat vähentyneet tai jääneet pois sijaislasten vuoksi. Useissa perheissä sijaislapsi oli ollut mukana perheen kanssa lomilla, ja se oli haastateltavien mielestä pääosin positiivista, mutta myös lomasta vain oman perheen kesken haaveiltiin. Yleisesti katsottuna, haastateltavat vaikuttivat

ymmärtävän lomamatkojen vähentymisen, eivätkä kokeneet pettymyksiä vanhempia kohtaan. Tuloksissa on otettava myös huomioon se, että lähes puolet haastateltavista oli iältään vanhempia (15-17v), ja he kertoivat, että he eivät näe arjessa tapahtuvia muutoksia niin paljon, sillä viettävät vapaa-aikaa paljon kodin ulkopuolella.

No ei me olla menty mihinkää varmaa kolmee vuotee ku Miikka on ollu ku ei kukaa jaksa lähtee sen kaa. (16-v.)

Ollaa me oltu ainaki sen Paulin kaa oltii laivalla. (11-v.)

Yksityisyys ja oman tila on lapselle ja erityisesti nuorelle merkittävä asia, jota haastateltavat pitivät myös tärkeänä. Vain muutama haastateltavista oli joutunut jakamaan huoneensa sijaislapsen kanssa, mutta muuten kaikissa haastateltujen perheissä oli sijaislapsia varten järjestettyä tilaa. Moni oli yhdessä vanhempien kanssa sopinut, että oma huone on tila, johon sijaissisarilla ei ollut lupaa tulla. Haastateltavat kertoivat, etteivät olleet joutuneet luopumaan henkilökohtaisista tavaroistaan tai muista asioista vastentahtoisesti. Lelujen tai tavaroiden lainaus ei haitannut haastateltavia.

Sijaislapset ovat saattaneet kohdata elämänsä aikana väkivaltaa, kaltoinkohtelua tai esimerkiksi elämää päihdeperheessä. Osa lapsista on nähnyt ja ollut jopa mukana rikollisessa toiminnassa sekä alkoholinkäytössä itsekkin. Menneisyyden kokemukset saattavat nousta esille sijaislapsen ja perheen biologisten lasten välisissä keskusteluissa, jolloin on ilmeistä, että sijaisperheen lapset saavat haluamattaan tietoa ja vastuuta sekä toisten suruja harteilleen. Myös sijaisvanhempien tulee ottaa huomioon tämä asia. (Pesäpuu ry 2006). Seuraavassa esittelen haastateltavien kokemuksia aiheesta.

Haastatteluissa tuli selväksi, että biologiset lapset eivät edes halunneet tietää kaikkia lapsen asioita tulotilanteessa, joka ilmeni mm. esittäessäni kysymyksiä sijaislapsen kertomista kokemuksista perheen biologisille lapsille. Lukuun ottamatta yhtä, haastateltavista kaikki olivat joutuneet kohtaamaan ja kuulemaan asioita sijaislapsen menneisyydestä. Osa kohdatuista asioista saattoi olla myös positiivisia, mutta pääasiassa kuullut asiat olivat negatiivisia.

Kyl se joskus silleen että jos sitä harmittaa joku nii se ehkä saattaa kertoo jonku jutun tai jos joku pelottaa ni sitäki ni sit se ehkä sanoo jonku vanhoja kokemuksia. (11-v.)

No mä oon vaa sillai että mä koitan unohtaa ton jutun..ku ei mun tarvii tietää siitä mitää. (12-v.)

Haastateltavat kertoivat pyrkineensä unohtamaan kuulemansa asiat, eivätkä ne jääneet heidän kertomansa mukaan vaivaamaan mieltä. Yksi haastateltavista mainitsi pelon, kun oli pienempi kuullessaan asioita. Yhtenä merkittävänä esiin nousevana ja hieman hälyttävänä asiana on mielestäni se, että haastateltavat eivät kertoneet kuulemiansa asioita vanhemmilleen, ellei kyse ollut isommasta asiasta. Tämän vuoksi avoimuus ja riittävä keskustelu vanhempien ja lasten välillä olisi tärkeää.

5.2 Sijaisperheen biologinen lapsi tarvitsee tukea, riittääkö se?

Käytännössä biologisten lasten valmentaminen jää vanhempien vastuulle, sillä PRIDE – koulutus on vanhemmille järjestetty koulutusmuoto. Poikkeuksen on PRIDE-koulutuksen kahdeksas valmennuskerta, jolloin biologisilla lapsilla on mahdollisuus osallistua tapaamiseen yhdessä vanhempien kanssa, jolloin lapsilla on mahdollisuus esittää kysymyksiä tapaamisessa mukana oleville asiantuntijoille. Tapaamiseen voi olla esimerkiksi kutsuttu kauan sijaisvanhempina toimineet vanhemmat, sekä heidän biologiset lapsensa, sosiaalityöntekijä ja sijaislapset sekä heidän biologiset vanhempansa.

Myös viidennen PRIDE- tapaamisen jälkeen saatavassa kotitehtävässä on osuus, jossa pyydetään biologisten lasten vastauksia siitä mikä on hänen perheensä, kotinsa ja oma roolinsa siinä sekä millaisen sijaislapsen hän perheeseensä haluaisi. Näiden tehtävien ohella biologisille lapsille ei kuitenkaan järjestetä erillisiä kuulemis- tai valmennustilaisuuksia, vaan tehtävä annetaan sijaisvanhemmille. PRIDE- koulutuksesta saatavaan materiaaliin liittyy myös kaksi kirjaa, jotka on tarkoitettu sijaisperheen biologisille lapsille. Kun maasta sataa vettä, on satukirja, joka on tarkoitettu perheen pienemmille lapsille avuksi sijaissisaruteen liittyvien tunteiden ja ajatusten jäsentämisessä. Isommille lapsille ja nuorille on puolestaan Mitä on sijaissisaruu? – tehtäväkirja, joka on apuna vastaamassa nuoren päässä herääviin kysymyksiin sijaissisaruuudesta. (Hakkarainen & Koisti–Auer 2006.)

5.2.1 Sijaisperheeksi ja sijaissisareksi valmentautuminen

Aiheesta keskustellessa haastateltavista lähes kaikki olivat tyytyväisiä saamaansa tietoon sijaisperhetoiminnasta sekä sijaissisarudesta. Suurin osa haastateltavista ei ollut saanut ulkopuolista ohjausta vaan tieto oli saatu vain vanhemmilta. Vanhemmilta saatu tieto koettiin riittäväksi ja haastateltavat kertoivat ymmärtäneensä sijaisperheenä toimimisen idean hyvin ja enemmistö oli sitä mieltä, että biologisille lapsille ei tarvitse järjestää erillistä, ulkopuolelta tulevaa ohjausta.

Oon saanu tietää kaiken tarpeellisen. (11-v.)

Ei se mun mielest sillee et mielummi mä oon vaa kotona ku et pitäs lähtee keskustelee jonku kanssa et mitä tää nyt sit on. Koska, no mä oon ainaki mielestäni tajunnu sen iha hyvi, mut emmä sit tiiä et jos on just sillee pienempi et pitäskö niille vähä sit enemmän selittää sitä. (15-v.)

Kolme haastateltavaa, mainitsivat saaneensa vanhemmilta tehtävävihkot liittyen sijaissisaruteen, joita he olivat myös täyttäneet vanhempiensa kanssa. He eivät kuitenkaan maininneet niiden hyödyllisyydestä mitään.

Sillee että äiti vaa meni sinne koulutuksee ja sitte tuli ne vihot mukana. (15-v.)

Yksi haastateltavista kertoi olleensa mukana vanhempiensa kanssa tilaisuudessa, jossa oli ollut muita sijaisperheitä. Tein tästä oletuksen, että haastateltava oli ollut mukana vanhempien kahdeksannessa PRIDE- tapaamisessa, jolloin on mahdollisuus konsultoida esimerkiksi kokeneita sijaisperheitä ja heidän biologisia lapsiaan. Vain yhdessä haastattelussa tuli esille sosiaalityöntekijöiltä saatu huomio.

Ja sitte varmaa just jotai että ois niiku ku aika paljohan noi sosiaalityöntekijät puhuu niinku just sijotetun lapsen kaa et olis niinku enemmän niinku biologisen lapsen kaa – – nii ja sitte ehkä et niinku kuulis enemmän niitä juttuja et mitä ne puhuuki ni sit sais tietää enemmän. (15-v.)

Huomio koettiin kuitenkin vähäiseksi, lähinnä riittämättömäksi. Tästä voimme todeta, että ehkä sosiaalityöntekijöiden tulisi keskittyä tapaamisissa myös perheen biologisiin lapsiin tai pohtia asioita esimerkiksi yhdessä sijoitetun, sekä biologisten lasten kanssa.

5.2.2 Biologisen lapsen mielipiteen huomioiminen

Useimmiten nimenomaan vanhemmat haluavat sijaislapsia ja saattaa olla vaikeaa ottaa lapsi mukaan päätöksentekoon, kun tekee ratkaisun kodin tarjoamisesta vaikeista olosuhteista tulevalle lapselle. Aloitusvaiheessa voi käydä niin, että vanhemmat unohtavat kiinnittää huomiota perheen biologisten lasten hyvinvointiin ja heidän mielipiteisiinsä.

Sijaislapsi tuo väistämättä vilkkautta ja aktiivisuutta perheeseen, joka tuo mukanaan vanhemmille paljon vastuuta ja työskentelyä tutustuakseen uuteen sijaislapseseen. Tämän myötä tuli ilmi, että lähes kaikki haastateltavat olivat kokeneet huomiotta jäämistä, mutta heidän kanssaan oli selvästi keskusteltu asiasta, sillä nuorimmatkin haastateltavat ymmärsivät, miksi huomio ei aina ole vain heissä. Haastateltavat kokivat olevansa kuitenkin rakkaimpia vanhemmilleen, eikä kukaan kokenut olevansa vähempiarvoisempi kuin sijaissisar. Osa haastateltavista oli jo nuoruusiässä, joka vaikutti tuloksiin, sillä luonnollisesti teini-ikäinen tai lähempänä täysi-ikäisyyttä oleva nuori, ei enää kaipaa vanhempien huomiota samalla tavalla kuin ala-aste ikäinen lapsi.

Tai sitte se keskittyy niihi viikoks ja sit seuraavalla viikolla se on keskittyneempi meille. (13-v.)

No on pari kertaa tuntunu mut kyllä mä silti tiedän et ne, mua musta tykkää enemmän kuitenkin koska mä oon niiden oikee. (12-v.)

Kuten aiemmin on tullut esille, tieto sijaisperheenä toimimisesta tuli osalle haasteltavista etukäteen ilmoitettuna ja osalla muutos tapahtui nopeasti ilman ennakkokyselyjä. Haastatteluissa tuli kuitenkin ilmi mielipiteen ilmaisun tärkeys ja biologisten lasten huomioimisen merkitys. Kolmessa perheessä oli ollut tai oli haastatteluhetkellä pitkäaikaisesti sijoitettu lapsi ja näihin liittyvissä keskusteluissa tuli ilmi lapsen mielipiteen kuuleminen, johon kaikki tutkimukseen osallistuneet eivät olleet täysin tyytyväisiä. Perheen päättäessä pitkäaikaisesta sijoituksesta, haastateltavat kertoivat mielipiteensä tulleen kysytyksi ja kuulluksi, mutta osa koki kuitenkin, ettei tullut oikeasti huomioonotetuksi.

Multa ainaki kysyttii emmä tiiä kysyttiinkö noilta – – no siis mun mielestä se oli iha kiva ku oli kuitenkin olinkoha mä 12 sillo että tuli sellanen että nyt oikeesti noi kuuntelee mua täski asiassa et se oli iha sillai kiva vaikkei se varmaa mitää olis vaikuttanukkaa jos mä oisin sanonu ei. (15–v.)

Ei meiltäkää kysytty että jääkö Pekka meille että saako se jäädä, meidän mielipidettä siinä et sehä oli vaa niinku äitin ja isän päätös – – tai kyllä mejän mielipidettä kysytää mut ei se niinku vaikuta mihkää et se on sillai aika turhaa sit ees kysyä sitte. (17–v.)

Mielenkiintoisena tutkimuksessa tuli ilmi, että ne haastateltavat, jotka olivat eniten saaneet ohjausta ja tukea ulkopuolelta, kokivat tuen saannin ja tiedon sijaisperhetoiminnasta kuitenkin riittämättömäksi. Kysyessäni numeraalista arvosanaa saadusta tuesta ja valmennuksesta, arvosanat eivät olleet paremmasta päästä.

Seiska tai, nii seiska. (15–v.)

Varmaa joku vitonen. (17–v.)

Tyytymättömyyttä osoittaneiden kanssa esitin heille kysymyksiä parannusvaihtoehdoista ja keskustelimme siitä, millaista tukea perheen biologisille lapsille tulisi olla. Kerätystä aineistosta tuli ilmi, että biologisille lapsille järjestettyä valmennus ei saisi olla liian vakavaa tai luentoperusteista.

No varmaa joku juttelu tai sitte just semmone joku koulutuski mut kuha se ei oo niinku mikää, semmone joku hauska just sillai, että jaksaa niinku kuunnella sitä -- nii just sillee et ei oo mitää luentoja tai mitää sellasia että kerrotaa himona vaan niinku että vaikka jonku pelin kautta tai jonku sillee. (15–v.)

Ohjaus ja tiedon anto voisi siis perustua lyhyen teorian ohella esimerkiksi johonkin vapaamuotoisempaan tiedonantomalliin. Erilaiset pelit tai virkistysviikonloput voisivat esimerkiksi sisältää hauskaa yhteistoimintaa yhdistettynä ohjaukseen. Myös vertaisryhmän kaltainen keskusteluryhmä koettiin hyväksi tukikeinoksi.

5.3 Sisaruus

Esitin haastateltaville kysymyksiä liittyen sisaruuteen ja yhteiseen aikaan heidän biologisten sisarusten sekä sijaissisarusten kanssa. Tarkoituksenani oli selvittää, kuinka paljon ja miten hyvin biologiset lapset tulevat viettävät aikaa sijaissisartensa kanssa.

Kaikki haastateltavista kertoivat tulleen pääasiassa hyvin toimeen heillä olleiden/olevien sijaislasten kanssa. Haastatteluista saamani tiedon mukaan sijaislapset sopeutuivat hyvin joukkoon ja biologiset lapset leikkivät tai muuten vain viettivät aikaa sijaislasten kanssa. Vain yksi osallistuja ilmoitti kiinnostuksensa sijaisperhetoimintaan lakanneen, ja tämän sekä kasvaneen ikänsä myötä hän ei erikoisemmin ollut tekemisissä sijaislasten kanssa.

No ei se leiki koskaa yksi, se aina yleensä tulee mu huoneeseen ja pyytää pelaan tietokoneella ja joskus mää pelaan sen kaa futista tos pihalla. (15-v.)

Kyl mä tykkään mennä mukaa mut sit se et just jos on itellä tosi paljon tekemistä niin sitte vaa ku sanoo et leikitää illalla niin sitte kaikille on ollu iha ok. (15-v.)

Oommää kaikkien kaa tullu toimee joo ja ne on aina nii uteliaita ja sit ne tulee tänne huoneeseen ja mää sanon tuu vaa. (12-v.)

Haastattelujen perusteella voidaan olettaa, että perheen biologisilla lapsilla säilyy oma rauha ja itsenäisyys heidän sitä tarvitessa. Ajanviettoa sijaislapsen kanssa ei pääasiassa siis koettu ongelmalliseksi. Arki on sujuvaa, kun asiat osataan järjestää jokaiselle sopiviksi.

5.3.1 Sijaissisaren vastuu

Sijaissisaruuksi pidetään vastuullisena roolina, mutta kukaan haastateltavista ei kokenut elämänsä muuttuneen rankemmaksi tai erityisen vastuulliseksi sijaisperhetoiminnan myötä. Kaikki haastateltavat oli yhtä mieltä siitä, että sijaissisaruuksien tuoma mukanaan tietynlaisen ohjaajan roolin, sillä sijaislapsi täytyy opettaa perheen tavoille. Ikään kuin roolimallina olo on myös oikeasti merkittävä tehtävä sijaisperheessä, sillä sääntöjen kuunteleminen ja uuden oppiminen sisaruksilta ja lähempänä omaa ikää olevilta on helpompaa, kuin vanhemmilta kuultujen käskyjen noudattaminen. Ohjaamis- ja neuvomiskokemukset liittyivät kuitenkin arkisiin asioihin kuten sääntöihin ja pienempien lasten kohdalla auttamiseen perushoidossa, joista useimmilla oli kokemusta biologisten sisaruksien kautta. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista oli vain mielissään erityisesti pienten, vauvaikäisten hoitamisesta ja leikittämisestä. Kukaan ei kokenut oppaana toimimista niin rasittavana, että siihen olisi kyllästynyt tai väsynyt,

vaan sitä pidettiin osana elämää. Päinvastoin, usein pienille lapsille vastuunkanto on ylpeyden aihe ja merkki siitä, että he ovat jo isoja ja osaavia lapsia.

No oppaana siinä niinku, että minne ei saa välillä mennä, ja minne saa ja mitä saa tehdä ja tälle ja sitte tota mitkä paikat on ja tälle. (12–v.)

Sijaissisarouden ohelle myötäilin myös biologisten sisarussuhteiden sujuvuutta. Kaikki tutkimukseen osallistuneet kokivat välit biologisiin sisaruksiinsa hyviksi ja useimmat puhuivat normaalista sisarussuhteesta, johon kuului toimeen tulemisen lisäksi kinastelua. Sisarussuhteiden lisäksi myös suhteet vanhempiin olivat kaikissa perheissä hyvät.

5.3.2 Kiintyminen

Haastattelemi lapset/nuoret olivat kaikki päivystäviä sijaisperheitä, jolloin sijoituksen kesto voi olla muutamasta päivästä useampaan kuukauteen. Sijoitus voi siis olla hyvin lyhyt, jolloin tutustumiselle jää vähän aikaa. Haastattelemi lapset kertoivat tutustuvansa mielellään uusin sijaislapsiin ja suurin osa koki tutustumisen olevan helppoa. Vanhin haastateltavista oli ainoa, joka koki, ettei tutustu sijaislapsiin, sillä ei ole tekemisissä heidän kanssaan. Vaikka tutustuminen ja yhdessä olo koettiin helpoksi, varsinaista kiintymistä ei ehtinyt tapahtua, joka näkyi siinä, että kukaan haastateltavista ei kutsunut lyhytaikaisessa sijoituksessa olevaa lasta veljeksi tai sisareksi. Biologiset lapset pitivät sijaissisarta enemmänkin kaverina ja leikkiseurana. Haastatteluissa tuli ilmi seuraavia nimityksiä sijaissisarelle: velipuoli/siskopuoli, sijaissisko/sijaisveli, sijaispikkuveli/sisko tai nimeltä kutsuminen.

No mulle ei kyllä tuu läheiseks ku emmä oikee niitten kaa o ikinä ni.
(17–v.)

Hyvin siinä ehtii, yhdessä päivässäki. (12–v.)

Niissä perheissä, joissa oli ollut tai oli haastattelunaikanakin pitkäaikaisesti sijoitettu lapsi, kiintyminen koettiin luonnollisesti helpommaksi, sillä sijoituksen kesto on tällöin pidempi. Haastateltavat kertoivat myös paljon enemmän heillä pitkäaikaisesti sijoitettuna olevasta/olleesta ja heidän yhteisistä kokemuksistaan, josta voi myös päätellä, että välit olivat läheisemmät. Lähentymisen huomasi myös siinä, että

pidempiaikainen sijaissisaruussuhde koettiin enemmän veli/sisko-suhteena kuin kaverisuhteena. Haastateltavien mukaan pidempiaikaista sijaissisarta piti enemmän perheenjäsenenä, sillä hän osasi olla jo niin omatoiminen perheen arjessa.

Et oha se vähän niinku oikee sisarus ni ei sillai niinku tarvi oikeestaa mitää varoa. (17-v.)

Noo se ny vähä riippuu kuinka kauan ne on. Jos on esimerkiks tollai pitkäaikainen niin kyllä mä sitä sitte siskoks sanon. (12-v.)

Kaikki haastateltavat olivat pääosin tyytyväisiä nykyiseen perhetilanteeseensa, eikä kukaan erityisemmin toivonut lisää sijoitettuja lapsia ja erityisesti pitkäaikaisiin sijoitettuihin suhtauduttiin varauksella. Yhden haastateltavan osalta ilmeni myös kaunis ajatus pitkäaikaisen sijoituksen tarjoamisesta, jos lapsi sitä oikeasti tarvitsisi.

5.3.3 Sijaissisaruussuhteen päätyminen

Sijoitusprosessista ja sijaislapsen tulotilanteesta puhuttaessa esitin osalle haastateltavista kysymyksiä myös sijaislapsen lähtötilanteesta, sillä koin, että myös se kertoo sijaissisaruussuhteen laadusta. Ne haastateltavat joilta sain vastauksen kysymykseen, kokivat lähtemistilanteen haikeaksi, mutta vaikeammaksi erityisesti pitkäaikaisesti sijoitetun kohdalla. Haastateltavat olivat kuitenkin myös hyvillä mielin lähtötilanteesta, sillä tieto lapsen pääsystä takaisin omaan kotiin tai pidempiaikaiseen perheeseen oli positiivinen asia.

Oikeestaa joo kyl mää sillai että jos se on menny johonki uutee perheeseen nii että sillai et mitehä meneeköhä sil hyvi ja kyl mä yleensä aina uskon et sil menee. (11-v.)

No, ne on ollu sellatteita on se sillai vähä surullisia ja sitte on ne myös hauskojakin, että se pääsee takas jonne omaa kotii. (11-v.)

Haastateltavien vastauksista näkyy, että sijaissisaruussuhteet ovat biologisille lapsille merkittäviä, vaikka he eivät koe, että heidän välille olisi syntynyt varsinaista sisaruussuhdetta. Lapset ottavat asioita herkästi omille harteilleen, ja sen vuoksi perheessä olisi hyvä pitää avoimet keskusteluyhteydet, ettei esimerkiksi lasta jää vaivaamaan sijoitetun lapsen tulevaisuus.

5.4 Sijaissisarouden hyvät ja huonot puolet

Haastattelujen lopuksi halusin kerätä haastateltavien mielipiteitä sijaissisarouden hyvistä–sekä huonoista puolista, sillä oletin niistä saatavan antoisaa tutkimusaineistoa. Esittämäni kysymykset plussiin ja miinuksiin aiheuttivat lähes kaikissa haastateltavissa naureskelua ja pientä varautuneisuutta. Kehotin kuitenkin haastateltavia kertomaan suoraan mielipiteensä, jonka myötä varauksellisuus hävisi pikkuhiljaa ja sain suoria vastauksia. Hyviä ja huonoja puolia tuli haastattelujen pohjalta esiin melko tasapuolisesti ja selkeää jakaumaa ei ollut havaittavissa.

Eniten biologisia lapsia tuntui häiritsevän erityisesti pienempien lasten hakema huomio, itkuisuus, kovaäänisyys ja valitus. Kaikilla haastateltavista oli jotain negatiivista sanottavaa sijaissisaroudesta ja useimmat käyttivät sanaa ”ärsyttävyys” puhuessa sijaissisarestaan. Oman rauhan häiritseminen oli selvästi myös yksi häiriötekijöistä. Kukaan ei kuitenkaan maininnut suuttuneensa sijaislapselle.

Mut se Kaisa koko ajan rutisi ja tällai ja halus aina kaiken ja piti sit muka tehdä kaikki mitä se halus. (11-v)

Mm.. apua (naurua) no sit jus jos on semmonen joka huutaa paljon tai on muute vaa tosi kova ääninen niin sit välillä menee oikeesti sit hermo siihe ja sillee et jos aamulla alkaa aikasi leikkii jossai tossa aulassa niin voi olla vähä sillee et hiljaa. mut ei muute oikeestaa. (15-v)

Hyviä puolia ilmeni haastatteluista paljon ja siitä pystyi myös tekemään johtopäätöksen, että haastateltavat olivat myönteisin mielin mukana sijaisperhetoiminnassa. Useimmat siis mainitsivat parhaiksi puoliksi kokemusten ja uusien kavereiden saamisen sekä yhteiset reissut tai harrastustoiminnat. Lisäksi halua auttaa huonosti voivia lapsia ilmeni kahden haastateltavan kanssa käydyistä keskusteluista. Lähes kaikki pitivät lapsen hoidon positiivisena asiana

Et sillee iha kiva kokeekki et minkälaisia niinku kehittyä erilaila. (15-v.)

Varmaa öö lapsien auttaminen, mun mielestä se on tosi tärkeätä mulle. (12-v.)

No just se ku näkee että ku tulee joku lapsi jolla on oikeesti menny huonosti. ni sit ku huomaa että ne alkaa hymyilee ja sillai nauraa niil onki sitte kivaa. ni sit se on kiva nähdä, et pystyy ite auttaa niit.(15-v.)

Edellä mainitsemiäni huonojen ja hyvien puolien sekä koko materiaalin perusteella sijaissisaruuksien tulkitsemiseksi, että sijaissisaruuksien tuo perheeseen muutoksia ja lisävastuuta biologisille lapsille positiivisessa valossa. Oli myös positiivista huomata, että jopa nuorimmat haastateltavista ymmärsivät sijaisperheenä toimimisen syvällisemmänkin merkityksen ja oli liikuttavaa kuulla, että he oikeasti haluavat olla apuna. Negatiiviset ajatukset sijaissisaruuksista liittyivät lähinnä oman rauhan rikkoutumiseen ja pienten sijaislasten itkusta ja huomionhakuisuudesta johtuviin ärsykyksiin. Haastattelujen päätteeksi kyselin haastateltavilta, olisiko jotain mitä he haluaisivat muuttaa elämässään tai perheessään, johon lähes kaikki haastateltavat vastasivat olevansa tyytyväisiä elämäntilanteeseensa, eivätkä pitäneet sijaisperheenä jatkamista huonona asiana.

.

.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli avartaa sijaissisaruiden kokemuksia päivystävien sijaisperheiden biologisten lasten näkökulmasta ja selvittää miten päivystävien sijaisperheiden biologiset lapset kokevat sijaisperheessä elämisen sekä sijaissisaruiden. Lisäksi tutkin biologisten lasten saamaa tukea, sen tarvetta ja riittävyttä. Keräämäni aineiston positiivisuus ylitti odotukseni ja sijaissisaruiden sekä siihen liittyviin teemoihin paneutuminen tuntui olevan haastateltaville vaivatonta ja luonnollista, sillä mikään haastatteluista ei jäänyt erityisen suppeaksi.

Työni perustana voidaan pitää sitä, että sijaisperhetoiminnan mukana tuoma sijaissisaruus on lapselle muutoksen tuova asia, joka vaatii aikaa ja voimia koko perheeltä. Koti ja perhe muodostavat lapsen kehitykselle tärkeän kasvuympäristön ja turvallisuuden tunteen, jonka vuoksi myös biologisia lapsia tulisi valmistaa riittävästi muuttuvaan tilanteeseen. Tutkimustulokset osoittivat, että sijaisperheeksi ryhtyminen ja sijaisperheessä eläminen nähtiin miellyttävänä ja hyväksyttävänä asioina, eikä kukaan kokenut kärsivänsä sijaisperheessä elämisestä. Sijaisperheiden vanhemmista keskimäärin puolet oli valmistellut ja kysynyt perheen biologisilta lapsilta mielipidettä sijaisperhetoiminnasta, kun taas loput haastateltavista kertoi saaneensa kuulla asiasta vasta kun päätös ryhtymisestä oli jo tehty. Aiemmin kirjoitin biologisen lapsen mielipiteen huomioimisesta, jota myös vanhemmat haastateltavista pitivät merkittävänä ja korostivat sen tärkeyttä.

Esille nousi myös biologisten lasten vanhemmiltaan saama tieto sijaisperhetoiminnasta, josta tiedottaminen oli pääosin heidän mielestä riittävää. Toisaalta tulokset paljastivat myös biologisten lasten halukkuuden kattavampaan tiedonantoon, sillä tuli myös esille, että monelle arki sijaisperheenä alkoi yllättäen. Tämä siis kertoo osaltaan, että biologisten lasten asema on verrattain huono tukitoimista puhuttaessa. Lisätietoa toivoneet haastateltavat pitäisivät miellyttävänä, että myös heitä kuultaisiin säännöllisesti sijaisperhe-elämän aikana, kuten sosiaalityöntekijät tapaavat sijoitettua lasta. Osa lapsista olikin saanut tukea myös ulkopuolelta, osallistumalla vanhempien PRIDE – koulutukseen liittyviin biologisten lasten osuuksiin ja sieltä saatujen tehtäväkirjojen täyttöön. Pääasiassa haastateltavat kuitenkin kokivat, että vanhemmilta

saatu tieto ja heidän kanssaan käydyt keskustelut ovat olleet riittäviä auttamaan ymmärtämään sijaisperhetoiminnan idean ja ajatus ulkopuolisesta tuesta nähtiin turhana.

Positiivisuus sijaissisaruuutta kohtaan tuli ilmi myös sijaislapsen saapumisesta puhuttaessa. Useimmat biologista lapsista kokivat vieraan lapsen tulemisen heidän perheeseensä tuntuneen oudolta, mutta samalla he korostivat siihen liittyviä mukavia piirteitä, kuten mielenkiintoa ja jännitystä. Sijaislasta pidettiin leikkiseurana, mutta perheen biologiset lapset kokivat myös lasten hoitamisen ja opastamisen miellyttävänä. Tämä on teoriaan perustuen merkittävä tehtävä, sillä sääntöjen noudattaminen sekä uuden oppiminen on helpompaa opetella samaa ikätasoa olevilta ja sisaruksilta, kuin vanhempien käskyjen kautta. En kuitenkaan usko, että haastateltavat itse kokivat sitä varsinaisesti tehtävänä, vaan enemmänkin leikkiin verrattavan asiana ja ylpeyden aiheena.

Sijaisperhe vastaanottaa useimmiten nuorempia lapsia kuin mitä heidän vanhin lapsensa on ja tämä tuli myös ilmi haastatteluista. Koin yllättävänä, että erityisesti pienen, vauvaikäisen lapsen hoito kiinnosti lähes kaikkia haastateltavia, mukaan lukien myös poikia, jotka olivat tutkimukseni nuorimpia. Kahden haastateltavan kohdalla tuli myös esille syvällisempi merkitys, avun antamisen tärkeys sijoitetuille lapsille. Onkin tutkittua, että sijaissisaruuus lisää biologisten lasten empatiankykyä sekä sosiaalisuutta erilaisuuksia kohdatessa. Vaikka lapsi oppii sosiaalisemmaksi ja sijaissisaruuussuhde voi kehittyä läheiseksi sisaruussuhteen tavoin, suurin osa tutkimukseen osallistuneista lapsista kutsui kuitenkin sijaislasta hänen nimellään tai käyttäen nimitystä sijaissisko tai sijaisveli. Ne lapset joilla oli kokemusta pitkäaikaisista sijoituksista, kertoivat kutsuneensa niitä lapsia tuttavallisemmin siskoksi tai veljeksi, tai ainakin mainitsivat hänen olevan melkein kuin oikea sisar.

Perhesuhteiden osalta muutoksia oli tapahtunut ulkoisissa asioissa, sillä perheeseen oli tullut vähintään yksi uusi lapsi. Erityisesti nuorimmat haastateltavista kertoivat, että he olivat kokeneet jääneensä välillä vähemmälle huomiolle sijaislapsen vuoksi. Hämmästyttävän moni kuitenkin kertoi, että se ei haitannut heitä ja ymmärsivät, että niin yleensä tapahtuu ja että se on luonnollista. Kuten sisaruuteen liittyvässä tunneosiassa kerroin, on tärkeää, että lapsi tietää, että tunteita saa näyttää ja niistä on hyvä keskustella. Haastattelujen perusteellakin voi havaita, että perheissä on todennäköisesti avointa keskustelua tunteista, sillä mustasukkaisuuden ja kateuden tunteet eivät

korostuneet millään tavoin haastattelutilanteissa. Haastateltavat myös uskoivat olevansa vanhemmillensa tärkeämpi kuin sijaislapset ja ymmärsivät tässä tilanteessa oman biologisuutensa.

Perheen biologisten lasten näkökulmasta perhesuhteiden muutokset eivät näyttäneet huomattavan suurina tai heidän elämäänsä merkittävästi vaikuttavina. Perheeseen muutos oli joidenkin mielestä tuonut vilkkautta ja enemmän tekemistä arkeen, mutta tämäkin ilmeni positiivisella tavalla. Keskustelujen edetessä ja eri näkökulmia pohtiessa haastatteluista ilmeni kuitenkin, että myös entistä perhe-elämää kaivattiin. Suurimman osan kohdalla sijaisperhetoiminta oli esimerkiksi vaikuttanut siihen, että perheen yhteisiä matkoja ja lomaa oli vaikeampi järjestää tai ne oli jätetty järjestämättä. Osa haastateltavista mainitsi sijaislasten olevan mukana yhteisillä lomamatkoilla ja joidenkin mielestä tämä oli mukava asia, kun taas osa haastateltavista lomailisi ennemmin keskenään oman perheen kesken. Biologiset lapset tuntuivat kuitenkin ymmärtävän matkojen vähenemisen syyn ilman erikoisempaa katkeruutta. Asiasta oli myös keskusteltu joissain perheissä ja vanhemmat olivat huomioineet biologisten lastensa tarpeet suunnittelemalla oman perheen välisiä vapaa-ajan viettosuunnitelmia. Osa muutoksista liittyi jakamiseen ja tavaroiden lainauksiin, jotka eivät tuottaneet haastateltaville ongelmia. Päällimmäiseksi haastatteluista jäi kuitenkin mielikuva, että sijaissisaresta huolimatta, haastateltavat pystyivät olemaan kotonaan omina itsenään. Lisäksi oman huoneen merkitys korostui omaa rauhaa ja aikaa tuovana ympäristönä.

Haastateltavat kokivat sijaislapsiin tutustumisen ja heidän kanssaan toimeen tuleminen helpoksi. Pääasiassa he olivat tekemisissä sijoitettujen lasten kanssa leikkien, ulkoillen ja hoitaen heitä. Vaikka tunteiden skaala sisarus- ja sijaissisaruussuhteissa on suuri, tutkimuksessa ei tullut ilmi sijaislapsen ja biologisen lapsen välisiä vetäytymiseen tai vertailuun liittyviä tilanteita, toki nämä ovat ehkä helpommin vanhempien havaittavissa. Haastateltavien kokemuksista ilmeni myös, että isommat riidat olivat vähäisiä, mutta ristiriidat ja kemioiden yhtenemättömyys tulivat kuitenkin esille. Yksi haastateltavista koki kiintymisensä ja tutustumisensa sijaislapsiin heikoksi ja kiinnostuksensa sijaisperhetoimintaan lakanneen iän karttuessa, jonka myötä myös negatiivisia asioita nousi esiin tutkimuksesta.

Kiintymisen tasosta kertoo myös se, että sijaissisarta ei kutsuttu veljeksi tai siskoksi kovin herkästi, ellei kyseessä ollut pitkäaikainen sijoitus. Kiintymisen taso tuli esille

myös sijoitusten päättymiseen liittyvissä tilanteissa, jotka olivat biologisten lasten mukaan sijoituksen kestosta riippuen helppoja. Tutkimuksessa tuli myös hyvin esille, että vaikka lapset kokivat sijoituksen päättymisen omalla tavallaan haikeana, niin he olivat kuitenkin samalla onnellisia, sillä tiesivät lapsen pääsevän hyvään paikkaan tai mahdollisesti jopa omaan kotiinsa.

Haastatteluiden perusteella sijaissisarudesta jäi ehkä turhankin kaunisteltu ja positiivinen kuva. Vaikka sijaisperheen arjesta ja sen tuomista muutoksista löydettiin sekä negatiivisia, että positiivisia piirteitä, haastateltavat päättivät vastauksensa kuitenkin usein myönteisessä muodossa. Tuloksia tarkastellessa havaitsin kuitenkin pienen ristiriidan, sillä kukaan haastateltavista ei kuitenkaan toivonut enää lisää sijaislapsia perheeseensä, tai varsinkaan pitkäaikaisesti sijoitettua lasta. Johtopäätökseni tästä on, että sijaissisaruus ja arki sijaisperheessä eivät ehkä kuitenkaan ole niin helppoa ja luonnollista kuin mitä haastateltavat antoivat ymmärtää. En kuitenkaan usko, että haastateltavat olisivat kaunistelleet vastauksissaan, sillä esille tuli myös suoria, negatiivisiakin vastauksia. Teoriaan ja aiempiin tutkimuksiin vedoten on kuitenkin hyvin yleistä, että sijaislapsen tulo horjuttaa perheen keskinäisiä suhteita, joka lisää tunteiden kuohuntaa. Käsittelin teoriaosuudessa rakkautta ja perhettä, jossa tuli esille myös se, että hyvissä ajoin tehty ja riittävä valmistaminen uuden sisaruksen tulon auttaa lasta sopeutumaan uuteen tilanteeseen paremmin. Tämän perusteella biologisten saama tuki ja tieto on ehkä ollut siinä mielessä riittävää, vaikka lisätietoa toivottiinkin.

7 POHDINTA

Tutkimukseni kohteina olivat seitsemän 11–17-vuotiaan henkilön kokemukset sijaisperheessä elämisestä ja sijaissisaruuudesta sekä heidän kokemuksensa saamastaan tuesta ja sen riittävydestä. Suoritin yhteensä viisi teemahaastattelua, sillä osa haastateltavista oli sisaruksia, joiden kohdalla valitsin ryhmähaastattelun aineistonhankintakeinoksi. Tutkimustuloksia tarkastellessani totesin saaneeni haastattelujen kautta vastauksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, liittyen sijaisperheen biologisten lasten kokemuksiin ja ajatuksiin sijaissisaruuudesta sekä heidän ajatuksiinsa biologisen lapsen asemasta sijaisperheessä. Toinen tutkimuskysymys koski biologisen lasten saamaa tukea ja sen tarvetta, sekä riittävyttä. Sain myös tähän kysymykseen vastauksen mutta tutkimustulosten perusteella huomasin, että nuoremmat haastateltavista eivät kyenneet vastaamaan kysymykseen kovin pitkäsanaisesti tai perustelevasti, jolloin tulokset jäivät osittain myös omien tulkintojeni varaan. Haastattelutilanteet olivat kokemuksina minulle uusia ja ensikertalaisuus vaikutti varmasti jollain tavoin aineiston laajuuteen ja saatuihin tuloksiin. En myöskään tehnyt koehaastattelua, mutta kaikesta huolimatta koin saaneeni riittävän aineiston, josta pystyin tekemään johtopäätöksiä.

Pyrin tutkimuksessani tarkkaan analysointiin ja luotettavuuteen. Tästä johtuen tutkimustuloksistani ei voi tehdä luotettavaa yleistystä, sillä seitsemän biologisen lapsen tutkimusotos on hyvin pieni. Haastattelutilanteet olivat kuitenkin pääasiassa rentoja ja avoimia, joten uskon kaikkien haastateltavien uskaltaneen puhua rehellisesti tuntemuksistaan ja kokemuksistaan. Koska haastateltavani saivat itse päättää tutkimukseen osallistumisesta, sain haastateltaviksi ihmisiä, joiden tiedettiin varmasti olevan motivoituneita osallistumaan tutkimukseen. Näillä perusteilla uskon haastateltavien tuottaman aineiston olevan tutkimustulosten kannalta luotettavaa tietoa. Tutkimuksen eettisyyden kannalta oli tärkeää muistaa vaitiolovelvollisuus. Haastateltavien henkilöllisyys pysyi salassa koko tutkimuksen ajan ja haastatteluista saatu aineisto tuhottiin tutkimuksen valmistuttua.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että haastateltavat kokivat sijaisperheessä elämisen, sijaissisaruuuden, sekä siihen liittyvän vastuun osana arkea. Osa heistä kuitenkin koki,

että heitä olisi pitänyt huomioida enemmän sijoitusprosessissa ja tämä tuli todella selkeästi esille puhuessa sijaisperheeksi ryhtymisestä saatavasta tiedosta, ohjauksesta sekä mielipiteen huomioonottamisesta. Tämän vuoksi mietin sijaisperheen biologisen lapsen huomioinnin korostamista. Koen, että biologisten lasten laajempi huomiointi ennen sijaisperheeksi ryhtymisen päättämistä sekä sijoitusprosessin alussa helpottaisi biologisen lapsen sopeutumista perheessä tapahtuvaan muutokseen. Samalla myös sijoitetun lapsen olisi todennäköisesti helpompi sopeutua uuteen kotiinsa, jos ympärillä olevat henkilöt tietävät paremmin missä ovat mukana.

Vaikka PRIDE- valmennuksessa on osioita, joissa huomioidaan myös sijaisperheen biologiset lapset, vaikuttaa siltä, että ne eivät tarjoa sijaisperheen omille lapsille tarpeeksi tietoa, vaan pääpaino on itse vanhemmissa. Tällöin käy helposti niin, että asiaa ja päätöstä käydään läpi vain puolison, sekä muiden valmennuksessa olevien kesken, jolloin lapset jäävät helposti taka-alalle. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa myös siltä, että osa biologista lapsista ei ole osallistunut PRIDE- valmennukseen lainkaan, sillä epätietoisuus koulutuksesta oli havaittavissa haastatteluista. Tässä on kuitenkin totuudenmukaista huomioida, että osa haastateltavista on ollut melko pieniä vanhempien ollessa valmennuksessa, jolloin epätietoisuus voidaan laittaa muistamattomuuden piikkiin. Koen kuitenkin, että on vanhempien vastuulla ottaa asia puheeksi omien lasten kanssa, heidän ikätasonsa huomioon ottaen.

Kokisin hyödylliseksi, että PRIDE- valmennukseen tulisi sisällyttää konkreettisempaa valmennusta sijaisperheen biologisille lapsille. Tutkimustulosten perusteella en usko, että lapsille kannattaa järjestää täysin omaa, erillistä koulutusta, mutta valmennuksessa tulisi tuoda selkeämmin esille biologisen lapsen huomioiminen. Tuloksia perusteluna käyttäen koen, että mahdollisessa koulutuksessa biologisille lapsille olisi hyvä suoda mahdollisuus käsitellä myös sijaissisaruiden mukana tuomia tunteita toisten samassa elämäntilanteessa olevien kanssa. Toiseksi biologisten lasten asemaa parantavaksi asiaksi kokisin heidän huomioimisensa säännöllisesti sijaisperhe-elämän taipaleella. Sosiaalityöntekijä tapaa sijoitettua lasta ja vieraillee perheessä tapaamassa häntä, jolloin pitäisin tasapuolisena, että myös biologiset lapset saisivat mahdollisuuden kertoa tunteistaan ja kokemuksistaan.

Luin myös Keski-Suomen Lapset ja perheet Kastehankkeesta, joka on keväällä toteutettu sijaisperheiden biologisille lapsille kohdistettu vertaisryhmä. Ryhmään

osallistuneet lapset olivat 7–13–vuotiaita ja ryhmä tarkoituksena on pyrkiä lisäämään itsetuntemusta erilaisten harjoitusten avulla ja lisäksi tapaamisissa jaettiin omia kokemuksia ja verrattiin niitä muiden kokemuksiin esimerkiksi erilaisin toiminnallisoin keinoin. Merja Kerolan opinnäytetyö sijaissisaruuudesta on lähtöisin tästä hankkeesta ja myös hän huomasi tutkimuksessaan, että biologisten lasten valmistautumisessa on parannettavaa. Kerola mainitsee mm. biologisten lasten mielipiteiden huomioimisen tärkeydestä, ja painottaa sitä, että kuuleminen on tärkeää ja erityisesti se, että kuuntelu jatkuisi koko sijoituksen ajan. (Nurminen 2010, 15.)

Lisäksi kokisin sijaisperheille järjestettävät koulutusviikonloput hyödyllisiksi. Helsingin Diakonia- ammattikorkeakoulusta valmistuneiden Riina Luokkasen ja Heidi Vanhasen opinnäytetyö ”Sijaislasten vertaisryhmässä nousseita ajatuksia omasta identiteetistä ja sijaisperheiden koulutusviikonlopusta” kertoi Helsingissä kokeilluista koulutusviikonlopuista. Viikonloput koostuivat erilaisista vertaisryhmä-tilanteista, mutta sisälsivät myös vapaa-aikaa ja rentoa toimintaa yhdessä perheiden kanssa. Koko perheen osallistuminen olisi mielestäni tärkeää, sillä rento, yhdessä vietetty aika varmasti lähentäisi ja helpottaisi sekä sijaislapsen, että biologisten lasten oloa perheessä. Tässä kohtaa vaikuttavia tekijöitä ovat tietysti lasten ikäerot, joka saattaa vaikuttaa kiinnostavuuteen. Tämä saattaisi kuitenkin olla sitä ohjausta, mitä osa tutkimukseni haastateltavista kertoi kaipaavansa; ei tylsiä luentoja, vaan asian ottamista esille erilaisten pelien ja toiminnallisuuksien muodossa.

LÄHTEET

Ahto A. & Mikkola P. 1999. Perhehoito lastensuojelussa. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Asiakasohjaus Luotsi. 17.2.2010. Tampereen kaupungin lastensuojelun sijaishuollon työryhmä.

Eirola R., Friis L. & Mannonen M. 2004. Lasten ja nuorten mielenterveystyö. Vantaa: Werner Söderström osakeyhtiö Dark Oy.

Garam S. 1988. Toivottu lapsi: Adoptio ja sijaisvanhemmuus. Juva: WSOY.

Gottberg–Talve E. 1988. Perhe, lapsi ja yhteiskunta. 1988. Jyväskylä: Gummerus Oy Kirjapaino.

Hakkarainen P. 2007. Sijaissisaruus antaa ja ottaa! Pesäpuun lehti. Lievestuore: Paino ER–Paino Oy.

Harmainen S. & Ruoppila I. 1984. Kasvuympäristön merkitys perhesuhteiden muodostumiselle nuorena lapsiperheessä. Mannerheimin lastensuojeluliiton lapsiraportti.

Helminen J. 1998. Perhehoidon lainsäädäntö. Perhehoitoliitto ry. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hiitola J. 2008. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Stakes. Helsinki: Valopaino Oy Ab.

Himberg L., Laakso J., Näätänen R., Peltola R. & Vidjeskov J. Kehittyvä ihminen.1999. Porvoo: WSOY.

Hirsjärvi S. & Hurme H. 2008. Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Jallinoja R. 2000. Perheen aika. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Jallinoja R. 2009. Vieras perheessä. Tampere: Juvenes Print oy.

Järventie I. 2006. Lapsuus ja kasvuympäristöt – tutkimuksen kuvia. Helsinki: Yliopistopaino.

Kaulio P. & Svennvig H. 2006. Sisaruus, rakkautta, vihaa, kateutta. Hämeenlinna: Minerva Kustannus Oy.

Ketola J. 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin: Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy.

Ketola J. 2008. Sijoita perheeseen: Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Juva: WS Bookwell Oy.

Kissanmaan perhetukikeskuksen esite

Laaksonen S. & Kemppainen M. 2005. Oljista ja risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino oy

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Luettu 8.3.2010.
<http://www.finlex.fi>.

Lastensuojelun tietopaketti. 2008. Luettu: 8.3.2010. www.tampere.fi.

Laurila A. : lainaksi annettu lapsi. 1993. Jyväskylä: Gummerus.

Nätkin R. & Vuori J. 2007. Perhetyön tieto. Tallinna: Osuuskunta vastapaino.

Parker J. & Stimpson J. 2004. Sisaruussuhteet, kilpailua ja rakkautta. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava. Englannin kielinen alkueteos: Sibling Rivalry, Sibling Love. What every brother and sister needs their parents to know.

Pesäpuu ry. Sijaissisaruus. 2006. [DVD]. Jyväskylä.

Perhehoidon tietopaketti 2010. Perhehoitoliitto ry.

PRIDE – Kansio. Pesäpuu ry

Puoti A., Saario T. & Hujala A. 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Reijonen M. 2005. Voimaa perhetyöhön: arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Väitöskirja.

Saastamoinen K. 2008. Lapsen asema sosiaalihuollossa–käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Prima Oy.

Tampereen kaupunki. 2008. Perhehoidon ABC- käsikirja perhehoitajille.

Thomas M. & Philpot T. 2009. Fostering a Child's recovery. Family placement for traumatized children. Jessica kingsley Publishers UK.

Tukiperhetoiminta. 2010. Pelastakaa lapset ry. Luettu 10.4. 2010.
<http://www.pelastakaa lapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/tukiperhetoiminta>

Vuori J. & Nätkin R. 2007. Perhetyön tieto. Tampere: Osuuskunta vastapaino.

Vaattovaara V. & Maula R. 2010. Pelastakaa lapset ry. ”ettei joudu silleen yllättäen vaan johonkin” Lyhytaikainen perhehoito osana lastensuojelun avo- ja sijaishuoltoa

Virkki J. 1994. Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Juva: Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikkö ja Werner Söderström. WSOY:n graafiset laitokset.

Virtanen P. 1995. Näkökulmia lastensuojeluun. 1995. Juva: WSOY:n graafiset laitokset

Vuori J. & Nätkin R. 2007. Perhetyön tieto. Tampere: Osuuskunta vastapaino.

Teemahaastattelun runko

Sovitaan lapsen kanssa mieluinen haastattelupaikka ja kerrotaan hänelle tarkemmin mitä haastattelu koskee ja miksi häntä juuri haastatellaan. Lapselle on hyvä mainita haastattelun luottamuksellisuudesta ja eettisistä periaatteista. Nauhoittaminen on haastateltavalla myös todennäköisesti uusi tilanne ja siitäkin on hyvä erikseen mainita ja kertoa mitä nauhoitettavalle materiaalille tapahtuu. Ennen aloitusta varmistaminen, että haastateltavalla on kaikki hyvin, eikä hänellä ole kysyttävää tai epäselvyyksiä.

Perhe

- Keitä kaikkia mielestäsi sinun perheeseen kuuluu?
- Minkä ikäisiä siskoja/veljiä sinulla on?
- Kerro siitä, kuinka kauan teidän perhe on asunut yhdessä tällä porukalla mikä nyt on?
- Miten tästä porukasta tuli tällainen?

Sijaisperheessä eläminen

- Miltä sinusta tuntui kun sait tietää, että perheestäsi tulee sijaisperhe?
- Millaisia tunteita sinussa heräsi kun sait kuulla sijoituksesta?
- Miten varhain sait tietää, että sinulle tulee sijaissisar?
- Kerro ja kuvaile sitä tilannetta/päivää kun sijaislapsi tuli perheeseen.
- Miten sinä kertoisit mikä on sijaisperhe?
- Kysyttiinkö sinulta mitä mieltä sinä olit? Juteltiinco asiasta tarpeeksi mielestäsi?
- Kuvaile ensimmäisiä päiviä kun X oli perheessänne.

Sijaissisaruus

- Millaiset suhteet sinulla on biologisiin sisaruksiisi?
- Millaisia tunteita tunsit uutta lasta kohtaan?
- Koetko sijaissisarouden taakkana?

- Millaisia muutoksia se on tuonut elämääsi?
- Mitä haluaisit muuttaa uudessa sisäessä?

LIITE 1: 2

Vanhemmat

- Millainen suhteesi oli vanhempiisi sijoituksen alkuvaiheessa? Entä nyt?
- Oletko kokenut jääneesi paitsi jostain?
- Onko äidillä ja isällä ollut sinulle aikaa kun olet tarvinnut heiltä jotain?

Tuki ja sen riittävyys

- Osaatko kertoa millaista koulutusta perheesi sai ennen sijoitusta?
- Oletko itse saanut ohjausta, millaista? miltä se on tuntunut?
- Koitko siitä olevan hyötyä?
- Missä haluaisit ohjausta lisää?